

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Heteronormativita v každodennosti lesbických
rodin**

Kateřina Benešová

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Heteronormativita v každodennosti lesbických
rodin**

Kateřina Benešová

Vedoucí práce:

Mgr. Ladislav Toušek, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022

.....

Ráda bych poděkovala Mgr. Ladislavu Touškovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce. Dále mé díky patří všem respondentkám, za ochotu a otevřenost při rozhovorech.

Obsah

1 ÚVOD.....	1
2 CÍLE PRÁCE.....	4
3 TEORETICKÁ ČÁST.....	5
3.1 Homosexualita	5
3.2 Homoparentalita.....	7
3.2.1 Homosexualita a homoparentalita v sociálních vědách	8
3.2.2 Výzkum homoparentality v České republice	10
3.3 Antropologie rodiny	11
3.3.1 Úvahy sociálních věd o rodině.....	12
3.3.2 Definice rodiny.....	14
3.4 Heteronormativita.....	15
3.4.1 Internalizovaná heteronormativita/homofobie	16
3.4.2 Genderová stereotypizace homosexuálních párů.....	17
3.4.3 Heteronormativita ve veřejném prostoru.....	19
3.5 Právní aspekty homoparentality.....	22
3.5.1 Homoparentalita a registrované partnerství.....	22
3.5.2 Biologické/ zákonné versus sociální rodičovství	23
3.6 Habitus.....	24
4 METODOLOGICKÁ ČÁST	26
4.1 Výzkumný design.....	26
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	29
5.1 „Právo na rodinu má jen někdo?“	29
5.2 „Matka je ta, co děti porodí. Co budeš teda ty?“	34
5.3 „Kdybych byla chlap, tak to nikoho nenapadne“	38
5.3.1 „Tady se za ruku chytat nebudeme“	44

5.3.2 „Ani jsem děti kvůli tomuhle nechtěla“	46
5.4 „Ty budeš kdo, mamka nebo táta?“	50
5.5 „Já chci ty práva, jako mají muž a žena“	54
6 ZÁVĚR	58
7 SEZNAM LITERATURY	62
8 RESUMÉ	66
9 PŘÍLOHY	67
9.1 Osnova rozhovoru.....	67

1 ÚVOD

Sexuální orientace jedinců se dlouhodobě stává tématem nejen společenských diskusí, ale i nejrůznějších vědních oborů. Homosexuální orientace byla v průběhu času klasifikována nejrůznějšími způsoby, včetně duševního onemocnění nebo trestného činu. Přestože tyto klasifikace již ve většině zemí nejsou platné a práva homosexuálních jedinců se stále více rozšiřují, téma homosexuality dále velmi často vzbuzuje v laické i odborné veřejnosti kontroverzi. V kontextu České republiky práva neheterosexuálních jedinců prošly celou řadou pokroků a uzákoněných změn. V oblasti homosexuálního rodičovství, však debata dlouhodobě stagnuje a je terčem rozporuplných reakcí a názorů. Homoparentalita se dostává do popředí společenského zájmu jako významné téma nejen v oblasti rovnoprávností sexuální menšin, ale také v otázkách diskriminace a lidských práv (Sokolová 2009: 115).

Ačkoli se rodičovství může týkat osob různých sexualit a identit, tato práce se věnuje výhradně rodičovství neheterosexuálních žen. Fenomén lesbického rodičovství byl dlouhodobě tabuizován, stejně jako vše týkající se neheterosexuality. Pro posun v této problematice bylo tedy nejprve nutné začít akceptovat existenci těchto rodin. Navzdory akceptaci jejich existence, jsou ale lesbické ženy skrze nepřijetí společnosti stále nuceny volit žít život jako lesba nebo matka, lesbické rodičovství mnohdy není přijímáno. V obecném povědomí často panují představy a obavy o negativních dopadech na děti, která budou vychovávána homosexuálními páry. Vzhledem k postavení lesbických párů mimo normativní hranice sexuality a také mateřství, dochází k jejich existenci jakožto specifické identity, která je uzavřena v diskurzu o takzvané rodině tradiční. Tedy rodiny takové, kterou tvoří muž, žena a jejich děti (Polášková 2009: 6-7).

Homoparentalita se stala tématem pro sociální vědy přibližně v sedmdesátých letech dvacátého století. V této době se začala jako

téma objevovat především v psychiatrické a psychologické literatuře. Výzkumy těchto oborů byly primárně zaměřeny na děti vychovávané homosexuálními páry. Měly odpovědět na otázky, zda má homosexualita rodičů vliv na psychologický a sexuální vývoj dítěte. Této tematice se donedávna věnovaly i další sociální vědy jako například sociologie. Počet studií věnujících se homosexuálnímu rodičovství lze odhadovat v řádu stovek. Většina z nich je tvořena studiemi kvantitativního rázu nebo přehledovými statěmi, které shrnují dosavadní zjištěné výsledky. Jen málo z nich však překračuje otázky týkající se rozdílů mezi homosexuálním a heterosexuálním rodičovství (Nedbálková 2011:31-35).

Tato diplomová práce se zabývá problematikou homoparentálních rodin, konkrétně v české společnosti. Především se zaměřuje na to, jakým způsobem je utvářen habitus lesbických žen, které se společně rozhodly mít a vychovávat děti. Ve své práci vycházím z předpokladu, že prostředí heteronormativní společnosti může značně ovlivňovat sociální chování homosexuálních rodičů a že jimi zakoušená jinakost vede k vytváření strategií a osobních postojů, které jim napomáhají „obstát“ před většinovou heterosexuální společností.

Práce je dělena do třech základních částí. V první, teoretické části, se věnuji sociálně vědnímu zkoumání homoparentality a pak dále dílčím konceptům, jež se vztahují k mému výzkumu. Stěžejními koncepty této práce jsou především pojmy heteronormativity a rodiny. Heteronormativita se v české společnosti vyskytuje ve vysoké míře a je tak významným faktorem v utváření habitusu neheterosexuálních jedinců. Pojem rodiny, ačkoli je běžně používán, může být pro sociální vědy problematický. V průběhu času prošla rodina v kontextu nových teoretických směrů mnoha definicemi.

Druhá část práce je věnována metodologii provedeného výzkumu. Představuji zde jakým způsobem byl vytvářen výzkumný vzorek

respondentek, zvolené postupy pro tvorbu dat a také jejich následné zpracování. Poslední část práce se pak věnuje samotné interpretaci získaných dat a je členěna do podkapitol dle výzkumných otázek a témat.

2 CÍLE PRÁCE

Primárním cílem této práce je na základě kvalitativního výzkumu interpretovat, jakým způsobem je utvářen a projeven habitus neheterosexuálních žen, které se společně rozhodly mít a vychovávat děti. Vycházím z předpokladu, že jejich jednání je ovlivněno heteronormativitou, která v české společnosti dominuje. Hlavní výzkumnou otázkou je, jakých aspektů života lesbických matek se heteronormativita dotýká a do jaké míry ovlivňuje jejich každodenní život. Ve zjištěných aspektech, které informantky při výzkumu zmínily, bylo nadále cílem identifikovat aktérské strategie, které volí, aby obstály před heteronormativním tlakem společnosti. V neposlední řadě se práce zabývá také rodinným uspořádáním s cílem zodpovědět, jakým způsobem lesbické páry své rodiny ustavují.

3 TEORETICKÁ ČÁST

3.1 Homosexualita

V této úvodní kapitole bych ráda přiblížila pojem homosexuality a představila ho jakožto celospolečenské téma, které má velmi bohatou historii ale i současnou debatu. Homosexualita se v průběhu času stala společenským, politickým, stejně tak jako medicínským tématem a získala taktéž celou řadu definic. Všechny tyto odborné i laické pohledy formovaly diskurzy a rétoriku jimiž je o homosexualitě debatováno v dnešní společnosti.

Historii homosexuality se věnoval například Michel Foucault ve svém díle *Dějiny sexuality* (1976, česky 1999). Homosexualitu nepopisuje jako kategorii sexuality, která byla postupně objevována díky emancipaci sexuálních menšin, ale vnímá ji jako uměle vykonstruovaný pojem devatenáctého století. Toto období popsal jako „hon“ na periferní sexuality a zároveň upozornil na mylnou představu toho, co vše může homosexualita u jedince determinovat. „Homosexuál“ v devatenáctém století byl charakterizován jako osobnost, s homosexualitou daným charakterem a životním stylem, jehož veškeré bytí podléhá právě jeho sexualitě (Foucault 1999: 53). Foucault zároveň uvádí, že se sexualita stala předmětem odborných diskurzů. To vedlo k jejímu ukotvení ve vědeckých disciplínách a sexualita se tedy stala předmětem politickým, medicínským nebo právním. Toto uvažování o sexualitě taktéž vedlo k vylučování sexuálních aktivit, které nevedou k reprodukci z platných norem. Foucault tímto odhalil původ pojmu homosexuality, který se stal kontrastem pro sexualitu takzvaně normální (heterosexuální). Iniciátorem vzniku tohoto kontrastu pak byla touha po mocenské kontrole lidské sexuality (Prokopík 2008: 15-16).

Ačkoli je historie pojmu homosexuality taková, jedná se o pojem dodnes běžně používaný, avšak také přinášející vysokou míru jinakosti pro neheterosexuální jedince. Postoj společnosti k homosexuálním jedincům a jejich právům se liší napříč společnostmi a kulturami. Ve většině zemí byl postoj k homosexualitě především negativní a stigmatizující. Podíváme-li se do České republiky (nebo tehdejšího Československa) ve dvacátém století, můžeme zaznamenat hned několik významných událostí, které ovlivnili přístup k homosexualitě. Ve třicátých letech patřilo Československo v tomto ohledu k nejliberálnějším zemím světa. Dlouhodobě podporovalo tendence vedoucí ke zrovnoprávnění sexuálních menšin a dekriminální homosexualitě. Tento vývoj a možnosti ovšem zastavilo dění druhé světové války a následný nástup komunismu. V této době došlo tabuizaci menšinových sexuálních orientací a následně pak také k pokusům homosexualitu „léčit“, mnohdy velmi neetickými metodami (Pitoňák 2016).

V Československu se od padesátých let čteně rozvíjely sexuologické ordinace i nemocniční oddělení, které měly za úkol podporovat heteronormativní sexualitu a léčit jiné, takzvané delikventní aspekty. Mezi běžné metody těchto „léčebných procesů“ patřila například averzní terapie, elektrošoky nebo aplikace metrazolu či jiných léčiv. V roce 1953 pak člen Sexuologického ústavu, Kurt Freund, publikoval popisy těchto metod a připustil jejich neúčinnost. Tato publikace poté ovlivnila proces dekriminální homosexualitě (Sokolová 2012: 31).

Od šedesátých až do devadesátých let tedy postupně došlo k dekriminální konsenzuálního homosexuálního styku, prolomení tabuizace sexuálních menšin a také vyškrtnutí homosexuality ze seznamu duševních onemocnění. Až po roce 2000 začali být neheterosexuální jedinci chráněni proti diskriminaci a rozšíření práv. Do platnosti vstoupil antidiskriminační zákon, který zakazuje diskriminaci

jedinců na základě sexuální orientace na pracovišti (2009)¹ a také uzákonění registrovaného partnerství (2006) (Pitoňák 2016).² Debata o plném zrovnoprávnění neheterosexuálních osob nebyla v českém prostředí doposud uzavřena. Homosexualita je tak častým tématem laické veřejnosti, politických rozprav nebo aktivismu.

3.2 Homoparentalita

Termín homoparentalita (původně *homoparentalité*) byl použit poprvé ve druhé polovině devadesátých let dvacátého století. V této době byl používán v diskurzu francouzských aktivistů. Měl dostatečně vystihnout specifickou tohoto modelu rodiny. Později se termín homoparentalita stal běžnou součástí odborného i neodborného povědomí (Polášková 2009: 29). Stěžejním rysem homoparentálních rodin je tedy homosexualita partnerek nebo partnerů, která samozřejmě souvisí s různými možnostmi mít dítě. Přístupy a názory na homoparentální rodiny se různí, avšak jedno jim zůstává společné, tyto rodiny jsou včleňovány do jakési množiny všech rodin, kde mohou být vnímány negativně (Fassin 2003: 19). Skrze tento pohled lze sledovat, jak je homoparentalita stavěna v politických, akademických i laických interpretacích jako opozice, ohrožení, alternativa nebo inovace pro takzvané tradiční nebo normální rodiny (Nedbálková 2011: 11). Tomu, jakým způsobem je tento postoj reprodukován a zda tomu skutečně tak je, se věnuji v následujících kapitolách práce.

---

¹ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů [online]. 23.4. 2008 [cit. 23. 2. 2022]. Dostupné na https://ppropo.mpsv.cz/zakon_198_2009

² Uzavření registrovaného partnerství [online]. mvcr.cz, 6. 1. 2022 [cit. 23. 2. 2022]. Dostupné na <https://www.mvcr.cz/clanek/uzavreni-registrovaneho-partnerstvi.aspx>

3.2.1 Homosexualita a homoparentalita v sociálních vědách

Rodiny gay a lesbických párů se stávají tématem pro sociální vědy od sedmdesátých let dvacátého století. První případové studie se objevily především na poli psychiatrické literatury. V průběhu tohoto desetiletí započal především systematický výzkum dětí, které byly vychovávány homosexuálním párem. V těchto studiích se jednalo zejména o objasnění otázek, zda má homosexualita rodičů u dětí vliv na: (1) jejich zdraví psychický vývoj; (2) sexuální preference a sexuální chování náctiletých dětí; (3) genderové preference a genderové chování. K těmto hlavním okruhům se dále výzkumy homoparentality zaměřovaly na motivace gayů a leseb k rodičovství, rozdělení rolí partnerů a partnerek či na vztah rodičů k jejich dětem (Nedbálková 2011:33). V osmdesátých a devadesátých letech se odborná debata ukotvila výhradně do dvou hlavních proudů. Jedním z nich bylo sdružení především oponentů práv gayů a leseb, které se zaměřovalo na poukazování na to, jakým způsobem jsou děti homosexuálních rodičů vystavovány větším rizikům negativních důsledků. Druhý proud naopak stál na poznatcích odborníků psychiatrických studií, který se snažil dokazovat, že sexuální orientace rodičů negativně neovlivňuje jejich děti (Sokolová 2009: 118).

Prováděné studie (Golombok, Spencer, Rutter 1983, Green 1978). přinášely téměř totožné závěry a výsledky. Obava z vyšší incidence psychických obtíží a poruch u dětí se nepotvrdila. Obdobně nebyl potvrzen vliv homosexuality rodičů na genderovou identitu, genderové role či sexuální orientaci jejich dětí. Hlavním cílem těchto výzkumů bylo zjištění, zda se děti vychovávané homosexuálními rodiči neliší od vrstevníků z heterosexuálních rodin. Nebyly prokázány žádné významné rozdíly vázané na sexuální orientaci rodičů či odlišného rodinného uspořádání.

Publikované výsledky studií byly ovšem záhy podrobeny kritice. Častou výtkou se stal fakt, že výzkumné skupiny zahrnovaly děti ve školním věku. Hovořilo se tedy o takzvaném sleeper efektu, kdy se možné obtíže mohou projevit až v pozdějším věku dítěte. Tuto kritiku se podařilo vyvrátit ve studii Longitudinal Study of Lesbian Mother Families (1992). Zde se kolektiv autorů navrátil po čtrnácti letech k respondentům z prvního šetření. Průměrný věk respondentů byl nyní 23 let. I zde byly obavy a kritika vyvráceny.

Vyhodnocování psychického vývoje dětí bylo stěžejní oblastí ve výzkumu homoparentality velmi dlouhou dobu. Odklon od této problematiky a kladení nových výzkumných otázek se začalo hojněji objevovat v publikacích až po roce 2000 (Polášková 2009: 65-68).

S průlomovou prací v této problematice přišli socioložka Judith Stacey a sociolog Timothy J. Biblarz. Ve své práci (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? (2001) se pokusili zasadit homoparentalitu do širšího kontextu a pokročit tak v dosavadních výzkumech. Společně podrobili analýze dosavadní výzkumy této problematiky. Jednalo se o přes dvacet studií z osmdesátých a devadesátých let dvacátého století. V závěrech jimi provedené analýzy popírají, že by homosexualita rodičů neměla na děti žádný vliv, avšak jimi zjištěná jinakost skutečně nemá se sexualitou rodičů přímou spojitost. Odlišnost ve vývoji a chování dětí leseb a gayů dle nich souvisí s heteronormativitou a homofobií okolní společnosti, což v důsledku může mít na dítě reálný dopad. Zároveň dokládají, že děti stejnopohlavních párů výrazně méně inklinují ke genderově stereotypním formám a jsou otevřenější ve vlastní sexualitě (Stacey, Biblarz 2001: 176-179).

V oboru antropologie byl výzkum homoparentality i samotné homosexuality dlouhodobě upozadován. První zmínky o homosexualitě se v antropologických pracích objevily v druhé polovině šedesátých let

dvacátého století. Tyto práce se ovšem zaměřovaly pouze na homosexuální praktiky mezi tradičními společnostmi. Objevovaly se tedy studie zaměřené na homosexualitu v rituálech a podobně. V pozdějších letech došlo k posunu, a to především díky teoriím postmodernismu a probíhající třetí vlně feminismu. V devadesátých letech dvacátého století se antropologie již běžně zabývala studiem homosexuality, LGBT+ komunity nebo genderovými identitami napříč všemi společnostmi. V neposlední řadě se do popředí dostala také tematika homosexuálních a queer rodin. I tyto studie se věnovaly stejné tématice jako výše zmíněné (Walks 2014: 14).

3.2.2 Výzkum homoparentality v České republice

V české akademické sféře nelze najít příliš mnoho prací týkajících se přímo homoparentality. Za pilotní studie této problematiky si dovoluji označit práce Věry Sokolové (2004, 2009) a Kateřiny Nedbálkové (2011), dále pak psycholožky Evy Poláškové (2009). Ráda bych zde v krátkosti shrnula jejich obsah a význam, neboť jsou důležitým základem pro uvažování o homoparentalitě v české akademické sféře.

Věra Sokolová otevřela téma homoparentality v článku „A co děti?...“: gay a lesbické rodičovství (2004). Zde velmi explicitně upozorňuje na stigmatizaci gayů a lesbických žen ve vztahu k rodičovství. Představuje a rozebírá argumenty, stereotypy a mýty vyskytující se v diskusích o homosexuálním rodičovství. Ve své další práci Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství (2009) přináší sondu do postojů gay mužů k otcovství. Ve studii upozorňuje na fakt, že se gay otcové ocitají v průsečíku genderových a heteronormativních stereotypů či předsudků. Jedná se o významnou práci v této tématice, neboť se jako jedna z mála věnuje pouze gay mužům.

Práce zmíněné Evy Poláškové *Plánovaná lesbická rodina: rozhodovací proces jako klíčový aspekt přechodu k rodičovství* (2009) představuje v tuzemském kontextu jeden z prvních projektů, který se pokouší o uchopení rodičovství ze subjektivního prožívání lesbických žen. Tato práce přispívá k porozumění jejich zažité zkušenosti.

V neposlední řadě je nutné zmínit práci socioložky Kateřiny Nedbálkové. Ta se již dříve věnovala tématu samotné homosexuality (2000), v roce 2011 ovšem vydala rozsáhlejší dílo *Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. V něm ukotvuje konceptualizaci rodiny a genderu z hlediska sociologických teorií a poskytuje nové poznatky skrze provedený etnografický výzkum. Na jeho základě rozebírá hned několik témat, jimiž jsou například strategie otěhotnění, biologické a sociální mateřství nebo tématu rodiny v kontextu gay a lesbické komunity.

3.3 Antropologie rodiny

Příbuzenství a rodinné vazby byli po dlouhá léta na poli sociální a kulturní antropologie jednou z nejvýznamnějších oblastí výzkumu. Studium příbuzenství bylo centrální především pro antropologii britskou. V období čtyřicátých let dvacátého století zde také dostala antropologie přívlastek kinshipology. Tento hluboký zájem o studium příbuzenství pokračoval až do šedesátých let. Touto dobou tvořila literatura o příbuzenství více než polovinu všech děl oboru antropologie. Zároveň bylo ale studium této problematiky podrobno četné kritice a zájem o studium příbuzenství na několik let upadl. V devadesátých letech dvacátého století se příbuzenství a rodina opět dostávají na pole zájmu, avšak v jiné podobě. Antropologie začala svou pozornost věnovat západní civilizaci a její kulturní koncepci příbuzenství (Budilová 2007: 2).

Jedním z kritiků dosavadního studia příbuzenství v šedesátých letech byl americký antropolog David Schneider. Ten byl proponentem takzvaného kulturního obratu. Ukázal, že je potřeba nejprve analyzovat vlastní koncepci příbuzenství (Budilová 2007: 9). Ta byla v té době založena především na představě sdílení biologické substance, která byla považována za kulturně univerzální, tedy platnou ve všech společnostech. Tuto myšlenku vnesl na pole antropologie Bronislaw Malinowski již v roce 1913, a to se svou knihou *The Family Among the Australian Aborigines* (Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992: 72). Zmíněný David Schneider (1984) se vymezil a kritizoval dosavadní výzkumy právě pro tuto domnělou univerzálnost.

Antropologický zájem o příbuzenství tak začal měnit své ohnisko zájmu. Došlo k posunu od organizačního principu společnosti k příbuzenství, na které lze nahlížet jako na symbolické vyjádření sociálních vazeb a vztahů. Nastal tak obrat od vnímání struktury k pochopení procesu a významu. Ve studiu příbuzenství a rodiny tedy započal zájem o to, jakým způsobem různé společnosti konceptualizují konstituci vztahů, které v naší kultuře označujeme jako příbuzenské (Budilová 2007: 9).

3.3.1 Úvahy sociálních věd o rodině

Rodina je ve společnosti běžně užívaný pojem, který ovšem také běžně označuje různé fenomény. V antropologii a dalších sociálních vědách je rodina jedním z velmi frekventovaných pojmů. Stejně jako v každodenním životě, i na poli sociálních věd se význam pojmu rodina významně různí. Dřívější pohled na rodinu byl poměrně neproblematicky vnímán tak, že je rodina základním kamenem sociálního života (Skupnik 2010: 287). Tento přístup je typický především pro padesátá až osmdesátá léta dvacátého století. Ve zmíněných padesátých letech bylo možné sledovat, jakým způsobem byla ve společnosti rodina vykreslována jako norma s pevnou

hierarchií a funkčností i přesto, že tento model již tehdy neodpovídal zažívané realitě. V běžné rétorice společnosti, ale i sociálně vědních teoriích převládala idea dvougeneračních rodin, tvořených manželským párem a alespoň třemi dětmi. V každodennosti ovšem právě koncem tohoto desetiletí byl zaznamenán trend snižování počtu dětí v rodině a zároveň se prudce zvýšila míra rozvodovosti (Možný 2006: 20). Jednalo se tedy spíše o ideologickou představu. V dnešním uspořádání společnosti je již rodina velmi mnohoznačným pojmem. Je tedy nutné se zamyslet nad smysluplností tohoto pojmu a jeho existence (Skupnik 2010: 287). Společenské změny a nynější sociálně-vědní teorie ovšem přinášejí nový pohled a možnosti.

K rozvoji a proměně úvah o rodině a jejím uspořádání přispěly v nemalé míře také myšlenky feminismu. Teorie feminismu posunuly kupředu potřebu studovat rodiny a fungování z vícero hledisek. Do popředí přinesly především témata, jakou jsou gender, genderové stereotypy a s nimi spojený mocenský útlak nebo privilegia. Do popředí se tak dostala kritika nukleárních rodin a patriarchy. Feministické studie rodin se zaměřily především na to, jakým způsobem se přítomný patriarchát projevuje v rodinném uspořádání, každodenním fungování rodin a domácností (Allen 2016: 2014-219). Nabízely tak nové otázky a způsoby, jak pojímat takzvaný rodinný život. Byl tak vytvořen prostor pro redefinici rodinného uspořádání a práce v domácnosti, což způsobilo v osmdesátých letech dvacátého století revoluci v sociálně vědním výzkumu rodin. Zde se tak objevila myšlenka, že je rodina společensky konstruována. Představa výše zmíněné tradiční rodiny, stále běžně užívané v celospolečenském diskurzu, tak byla zpochybněna jakožto přirozené a nevyhnutelné uspořádání (Baca Zinn 2000: 44-46).

3.3.2 Definice rodiny

Kupříkladu autorky Jane Collier, Michelle Rosaldo a Sylvia Yanagisako se ve svém textu *Is There a Family? New Anthropological Views* (1992) upozorňují na fakt, že většina otázek a diskusí o rodině je omezena skrze hledání jasné opravdovosti a definovatelnosti rodiny. Překračují zde jakékoliv univerzalistické pojetí rodiny a nastiňují rodinu jako ideologický konstrukt s možnou variabilitou (Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992: 80). Zde se dostáváme k problematice rodiny fungující v dnešní společnosti. Ačkoliv je tento termín užíván v běžné každodenní řeči a většinou skrze něj lidé odkazují na sociální vazby, u nichž předpokládají trvalé intimní vztahy, neexistuje žádná univerzální forma nebo vzorec, který by mohl identifikovat typickou rodinu či rodinný život. Rodina a její formy v současné společnosti vykazují natolik významnou rozmanitost, že nelze ani v sociálních vědách nacházet definici či ideální typ modelu rodiny. Tento termín nabyl přemíru emocí a různorodých hodnot lidí natolik, že jej nelze jednoznačně uchopit (Noble 1995).

Přestože lze definovat rodinu v sociálních vědách jen těžko a její definice se různí i napříč jinými obory a diskurzy, je nutné pojem rodiny brát v potaz, neboť je v běžné každodennosti lidí používán. Jak zmiňuje Pierre Bourdieu ve svém díle *Teorie jednání* (1994) běžně užívaná definice rodiny a její popisování spočívá jistě sestavě slov, jimiž může být například dům nebo i domácnost a podobně. Z tohoto jednání a užívání slov je námi vytvářena a dále předávána žitá sociální realita. Ta se stává kolektivně uznávanou a je jistým popisem i předpisem, jež je víceméně přijímán a chápán jako samozřejmý. Jedná se tedy o takzvaný *nomos*, tedy společný princip vlastní nám všem, neboť byl vštípen socializací do naší mysli. Rodinu tedy lze pojímat jako objektivní sociální a mentální kategorii, která je principem různorodých aktů a představ jedinců, přispívajících k dalšímu trvání a reprodukci této kategorie. Tato

reprodukce je pak výsledkem praktického ale i symbolického úsilí (Bourdieu 1998: 94-98).

Podobně o rodině uvažuje i Janet Finch (2007). Tato autorka přichází s koncepty, kterýmiž jsou *display* a *working out*. Těmito pojmy popisuje, jakým způsobem je v subjektivní definici rodiny významné jednání aktérů. Jednání a praktiky jedinců na každodenní bázi jsou jádrem toho, jakým způsobem utvářejí svou rodinu a zároveň se jako rodina ustavují i pro své okolí, které musí ono jednání dokázat správně číst (Finch 2007: 66-70).

Ve své práci tedy vycházím z předpokladu, že je rodina v kontextu zdejší společnosti vštípena jako platný nomos. Tedy je funkční v naší mysli, existuje a zároveň se mění. Změna rodiny znamená, že jsou prosazována její nová užití, a to konkrétně novými sociálními aktéry, kteří tuto změnu prosazují (Fassin 2003: 29). Z tohoto důvodu je samozřejmé, že i neheterosexuální jedinci společně se svými dětmi vytvářejí v praktikách vlastní rodiny. Jakým způsobem tak konají pod tlakem heteronormativního řádu společnosti bude nadále rozebráno v praktické části této práce.

3.4 Heteronormativita

Heteronormativitu lze označit za systém norem, praktik a diskurzů, které konstruují heterosexuality jako přirozenou a nadřazenější ostatním sexualitám. Jde o privilegování heterosexuality, která ve společnosti převažuje, a odsouvání sexuálních menšin do marginální pozice. Heteronormativní standardy pak lze sledovat ve většině sociálních institucí, jako je například školství, náboženství, rodina. V médiích lze spatřovat, že ne-heterosexuální jedinci jsou zcela opomíjeni nebo naopak prezentováni dle zažitých stereotypů. Obdobně je tomu tak i v oblasti vzdělávání a pedagogiky. Heteronormativní diskurz se ale často promítá i

do právních norem. Sexuálním menšinám je často upírán přístup k manželství nebo adopci dětí, neboť jsou jejich vztahy hodnoceny jako méněcenné a ohrožující. Dle heteronormativních standardů jsou heterosexuality a homosexualita vnímány jako binární protiklady (Robinson 2016).

O heteronormativě jinak můžeme hovořit také jako o specifické formě symbolického násilí moci nebo nadvlády. Jedná se formu stigmatizace, projevované skrze kategorizaci plodící negativně chápané difference. Podobně jako jiné formy stigmatizace brání neheterosexuálním jedincům veřejně existovat, často usilují o jejich zneviditelnění a vyzývá k jejich diskrétnosti. Zároveň nedovoluje plnohodnotné právní uznání. Všechny tyto aspekty mohou vést i ke stigmatizaci sebe sama či žití s pocitem méněcennosti nebo zahanbení (Bourdieu 2000: 107-108).

3.4.1 Internalizovaná heteronormativita/homofobie

S převládající heteronormativitou ve společnosti se nepojí jen výše zmíněné negativní jevy, jimiž jsou stereotypizace a stigmatizace nebo psychické obtíže jako například prožívání úzkosti či frustrace. Dalším velmi rozšířeným jevem, se kterým se stýkají neheterosexuální jedinci v převážně heterosexuální společnosti je takzvaná internalizovaná homofobie nebo také homonegativita či heteronormativita. Samotný termín homofobie, který zavedl psycholog George Weinberg (1972), popisuje iracionální strach, nesnášenlivost a nenávisť k homosexuálním jedincům. Zároveň tento termín zastřešuje posilování negativních postojů nebo představ o homosexualitě, které jsou propagovány a ospravedlňují předsudky a diskriminaci založenou na sexuální orientaci. Slovní spojení internalizovaná homofobie pak představuje vštěpování těchto negativních postojů a předpokladů samotnými neheterosexuály. U lesbických žen je

často sledovaným jevem i internalizovaný sexismus, který ženám vštěpuje navíc stereotypy a přesvědčení o vhodných a nevhodných rolích žen ve společnosti. Obecně lze považovat internalizovanou heteronormativitu za složku menšinového stresu, který zažívá minorita se zkušenostmi se stigmatizací, diskriminací a různými formami násilí (Szymanski, Barry Chung 2008: 116-120).

3.4.2 Genderová stereotypizace homosexuálních párů

Jak jsem zmínila výše, heteronormativita nám ve svých předpokladech vykládá homosexualitu a heterosexuální jako striktní opozice. Zároveň upozaduje práva i samotnou možnost existence jakýchkoli sexuálních menšin. Heterosexuální je dle tohoto smyšlení vnímána jako jediná přirozená sexualita. Tato přirozenost se ovšem netýká pouze sexuality, ale také genderu. Konkrétně se jedná o ideologii skutečného mužství a ženství (Fafejta 2009: 85). Skrze toto rozšířené uvažování se stává ve společnosti častým jevem uvažování o mužskosti a ženskosti, jako o doplňujících se kategoriích. Takováto představa je pak běžně promítána i do představ o vztazích mezi dvěma ženami nebo dvěma muži (Nedbálková, Polášková 2005).

Sociální vědy přinášejí na zmíněné „přirozené“ mužství, ženství a jejich dané vlastnosti a role poněkud jiný pohled. Termín gender se začal objevovat ve feministicky zaměřené literatuře na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století. Cílem bylo tímto pojmem ukázat, že velmi mnoho vlastností, které jsou považovány za neměnné a přirozené, jsou ve skutečnosti pouze konstruovány společností a kulturou, ve které jsme vychováni. Z tohoto důvodu je nezbytné odlišovat biologické pohlaví od sociokulturně utvářeného genderu. Judith Butler (1990) hovoří o performativní povaze genderu. Dle ní performujeme na základě známých a předem daných diskurzů, opakujeme tradiční vzorce a podřizujeme se

tak hodnotám a normám. Gender je tedy sociálním konstruktem s imitativní povahou (Fafejta 2009: 80).

Předpokládaná jinakost a vzájemné doplňování mužskosti a ženskosti jsou v laickém společenském diskurzu dlouhodobě reprodukovány. Není tedy překvapivé, že se jedná o jednu ze základních struktur, kterou promítáme do všech vztahů a organizací, nejen těch partnerských nebo rodinných. V důsledku toho má společnost snahu tuto komplementaritu vyhledávat a požadovat i v homosexuálních párech. Pokud se zaměříme na genderové role v rámci homosexuálních párů, výzkumy dokazují (Kurdek 1995), že zde většinou nedochází k polarizovanému jednání. Ačkoli se lesbické páry často setkávají v běžných konverzacích s otázkou, která z nich v páru zastává muže, stereotypní rozložení na ženské a mužské role lze v každodenních praktikách gay a lesbických vztahů sledovat pouze zřídka (Nedbálková 2011: 34-97). Můžeme hovořit spíše o takzvaném nediferencovaném modelu, ve kterém není striktně uplatňována dělba rolí mezi partnerkami nebo partnery. Role nemají fixní podobu, nýbrž jsou flexibilně měněny v závislosti na aktuálních potřebách a podmínkách daného páru (Polášková 2009: 23).

Samotný argument, že jsou mateřské nebo otcovské role nezpochybnitelně spjaty s biologickým pohlavím žena a muž, je problematický. Přesto je avšak hojně využíván a dotýká se jak homosexuálního páru, tak jejich dětí. Jak jsem zmínila výše v práci, otázka genderového chování dětí z homoparentálních rodin je v odborných výzkumech i běžné společnosti dlouhodobě řešena. Jakým způsobem se homosexuální páry vyrovnávají s těmito normativními představami a genderovými stereotypy vyrovnávají a jaké pro to volí strategie bude dále blíže rozebráno v praktické části této práce.

3.4.3 Heteronormativita ve veřejném prostoru

Heteronormativita se dotýká hned několika aspektů sociálního života a veřejný prostor není výjimkou. Prostor samotný není přirozeně heterosexuální, avšak může být heterosexualizovaný. Na základě regulací přijatelného chování na veřejnosti nebo ve sdílených prostorech vytvářejí každodenní sociální praktiky nové normy. Ty poté regulují prostor a chování jedinců v něm (Pitoňák 2014).

Jeden z procesů, který konstruuje prostor jakožto heteronormativní, lze vysvětlit pomocí pojmu panoptikon od Michela Foucaulta (1975). Ten lze využít jako metaforu pro heteronormativní řád, který je uplatňován ve veřejném prostoru a každodennosti lidí. Foucault pojímá prostory jako strukturované sociálními normami. Heteronormativní normy pak lze chápat jako mocensky strukturovanou a vymahatelnou společnost (Pitoňák 2014). Právě v tomto případě se neheterosexuální jedinci ocitají v prostředí, které lze přirovnat k panoptikonu. Michel Foucault tento pojem představuje v díle *Dohlížet a trestat* (1975). Panoptikon je specifickou stavbou, jejíž principem je, že všichni uvnitř přítomní mohou být neustále sledováni a podléhat dozoru. Nepřetržitý stav viditelnosti má za funkci zaručení vyžadovaného řádu a zajišťuje automatické fungování moci. Ta je na základě principu panoptikonu dezindividualizovaná. Uspořádání a mechanismus panoptikonu produkují stav, ve kterém jsou jedinci zcela polapeni. Pořízení přítomného jedince není nutné vyvolávat násilnými prostředky, neboť se rodí mechanicky z pocitu, že může být kdykoliv viděn. Jedinec podrobený poli viditelnosti do sebe vpisuje mocenský vztah a stává se sám principem svého vlastního podřízení (Foucault 2000: 281-284).

Tento koncept lze jako metaforu využít pro každodenní život neheterosexuálních jedinců ve veřejném prostoru. Ti si mnohdy

internalizují heterosexuální normy, což se projevuje jako skrývání vlastní sexuality. Tento proces se odehrává bez materiálních zábran nebo nátlaku. Heteronormativita je reprodukována skrze pohledy a komentáře okolí. Tímto způsobem si jedinec internalizuje heterosexuální normy a stává se sám vlastním dozorcem, stejně tak jako v panoptikonu (Pitoňák 2014).

S touto problematikou se pojí dva hlavní koncepty queer teorií zvané *closet* a *passing*. Termín *closet* (skříň) je používán pro zatajování sexuality a sexuálních projevů neheterosexuálních jedinců na veřejnosti. Cílem je vyhýbání se konfrontaci s heterosexuálně podmíněnými normami (Pitoňák 2015: 91). V souvislosti s veřejným prostorem je používán tento termín jako *closeted space*. Skrze něj je možné mapovat místa a prostory, ve kterých neheterosexuální jedinci veřejně ukazují svou sexualitu, a kde ji naopak v důsledku různých faktorů (například diskriminace nebo strachu) skrývají (Pitoňák 2013).

Druhým zmíněným konceptem je takzvaný *passing*, který s předešlým *closet* úzce souvisí. Neheterosexuální jedinci tento koncept využívají jako strategii pro vyhýbání se možné stigmatizaci ve společnosti. *Passing* spočívá v zatajování své skutečné identity a vydávání se za jinou. V případě mnou řešené problematiky se tedy jedná o veřejné vystupování jako heterosexuálního jedince a skrývání vlastní (homo)sexuální orientace. Tento způsob veřejného jednání lze chápat v intencích teorie Ervinga Goffmana představené v díle *Všichni hrajeme divadlo* (1959). V něm rozlišuje chování ve veřejné (jeviště) a soukromé (zákulisí) sféře a tvrdí, že publikum hraje velmi vlivnou roli při formování vystupování jednotlivce.

Dle výzkumů Rachel Verni (2009) se většina neheterosexuálních jedinců uchyluje k zatajování orientace uchyluje spontánně v běžných každodenních interakcích. Motivací je vlastní pocit bezpečí, vyhýbání se

stigmatizaci a podobně. To má ale v důsledku negativní dopady na jedince, kterými jsou například úzkost, frustrace, zlost nebo pocit odcizení (Verni 2009: 67-76).

Výše zmíněné teorie a koncepty dokládají, jak může heteronormativita ovlivňovat jednání neheterosexuálních jedinců ve veřejném prostoru a sféře. V důsledku jejich stigmatizace a utajování pravé identity dochází ke vzniku alternativních prostorů nebo také takzvaných queer prostorů (klubů, barů, komunitních center), ve kterých se předpokládá absence těchto negativních jevů.

Po dlouhou dobu nebyly queer prostory v sociálních vědách tématem, a to především kvůli homofobnímu společenskému diskurzu. Teprve na konci osmdesátých let dvacátého století se této tématice věnoval sociolog Martine Levine ve své práci *The Gay Ghetto* (1979), ve které poprvé upozornil na problematiku segregace gayů ve městech. Existence jakýchkoli gay podniků nebyla společností tolerována, což přispívalo právě ke vzniku gay ghett a nutilo neheterosexuální jedince do těchto oblastí migrovat. Gay ghetta, později označované jako gay vesnice, byla místa charakteristická vysokou koncentrací gay podniků (klubů, barů, restaurací a podobně). Výskyt gay vesnic bylo možné sledovat především v USA. V Evropě byl vývoj prostorové přítomnosti neheterosexuálů poněkud odlišný. V důsledku odlišného sociopolitického prostředí se jejich místa stávala spíše neviditelnými částmi velkých měst. Byly jimi například prostory parků či různých nároží, známé především mezi neheterosexuálními jedinci (Pitoňák 2014).

Současné queer prostory lze definovat především jako komerční, určené pro volnočasové aktivity. Zároveň existují prostory, které nabývají queer požadavků pouze za určitých situací. Těmi jsou například průvody hrdosti, festivaly a podobně. V České republice se jedná o Prague Pride, který je neznámějším pochodem neheterosexuálních jedinců a jejich

příznivců. I ten však probíhá ve specifických místech a za předem vyjednaných podmínek (Pitoňák 2014).

3.5 Právní aspekty homoparentality

V této kapitole bych ráda shrnula právní aspekty homosexuálního partnerství a homoparentálních rodin. V České republice prozatím nejsou umožněny sňatky stejnopohlavních párů a současně zde není právně uchopeno ani sociální rodičovství, které označuje nebiologického rodiče. Listina základních práv a svobod zaručuje práva pro širokou škálu občanů, avšak ani zde není téma homoparentality ukotveno. Listina zaručuje homosexuálnímu páru právo na soukromí, uspořádání vlastního života i práva na zachování důstojnosti. Právo na založení rodiny dle právních norem zaručeno však není (Burešová 2013: 28), což si dovoluji považovat za významné pro řešenou problematiku v této práci. Vycházím z předpokladu, že omezení práv homosexuálních jedinců ze strany státu je aspektem, který ovlivňuje sociální chování a utváření habitusu neheterosexuálních osob.

3.5.1 Homoparentalita a registrované partnerství

Institut registrovaného partnerství je v právním řádu České republiky zakotven od 1. července roku 2006. Jedná se o trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví, které vzniká způsobem stanoveným zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.³ Mezi registrovaným partnerstvím a manželstvím se vyskytuje hned několik rozdílů, které se týkají i právního vztahu mezi partnery nebo partnerkami a dětmi. Předně řešenou záležitostí v tomto ohledu je, že v České republice neexistuje možnost, dle které by se mohli oba stejnopohlavní rodiče stát i rodiči

---

³ Uzavření registrovaného partnerství [online]. mvcr.cz, 6. 1. 2022 [cit. 20. 1. 2022]. Dostupné na <https://www.mvcr.cz/clanek/uzavreni-registrovaneho-partnerstvi.aspx>

zákonnými. Debata o této problematice a její řešení jsou převážně předmětem organizací zastávajících se LGBT+ jedinců (Prague pride, Jsme fér). Jejich dosavadní úsilí ustavilo téma stejnopohlavního rodičovství do politického jednání.

V případě lesbických párů existuje vícero možností, jak společně dítě/děti vychovávat. Jednou z nich je zprostředkování náhradní rodinné péče, tedy získání dítěte do pěstounské péče nebo jeho osvojení. V obou případech tak ale může vykonat pouze jedna z partnerek, nikoli obě jakožto pár. Druhou možností je těhotenství jedné ženy z páru. V tomto případě se nabízí dvě řešení, jimiž jsou asistovaná reprodukce nebo jiná forma „domácího“ početí. Asistovaná reprodukce by byla důstojnou formou pro lesbické páry při početí dítěte. Je garancí správného postupu a zajištění zdravotní způsobilosti matky i dárce. Zároveň vylučuje možnost přihlášení se k otcovství dárce, což při alternativních domácích postupech absentuje. Dle české legislativy⁴ je ovšem využití asistované reprodukce umožněno pouze páru tvořeném mužem a ženou. Těm je tato možnost otevřena v případě léčby neplodnosti nebo při prokazatelném riziku přenosu geneticky podmíněných vad. Přístup homosexuálním párům k této formě početí je tedy de iure i de facto vyloučen (Burešová 2013: 32-39).

3.5.2 Biologické/ zákonné versus sociální rodičovství

V případě, že již má homosexuální pár dítě ve své péči (prostřednictvím osvojení nebo vlastním početím), setkává se s dalším problémem. Jak jsem zmínila výše, české zákony neumožňují zákonné rodičovství pro oba homosexuální rodiče. Sociální rodič, tedy ten, který není biologickým ani zákonným rodičem je z hlediska práva vůči dítěti de iure cizí osobou. Česká legislativa neumožňuje pro sociální rodiče v homosexuálním páru

---

⁴ Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách [online]. mpsv, 6. 11. 2011 [cit. 23. 2. 2022]. Dostupné na https://ppropo.mpsv.cz/zakon_373_2011

možnost přiosvojení dítěte, což způsobuje následující: (1) v případě rozpadu vztahu se děti ocitají v takzvaném právním vakuu a ze dne na den mohou ztratit kontakt se svým sociálním rodičem; (2) zároveň zákon neukládá sociálnímu rodiči vyživovací povinnost a děti taktéž nemají nárok například na sirotčí důchod nebo dědictví; (3) ve vztahu k institucím, jako například školní zařízení je sociální rodič odkázán především na benevolenci zaměstnanců škol; (4) sociální rodič nemá právo získat veškeré informace o zdravotním stavu dítěte (Kadlecová, Kutálková 2020: 35).

3.6 Habitus

Habitus je jedním z důležitých konceptů, ze kterých ve svém výzkumu vycházím. Jedná se o pojem s dlouhou tradicí v sociálních vědách. Ve své práci ho využívám tak, jak ho definoval francouzský sociolog Pierre Bourdieu (1998).

Základní tezí tohoto konceptu je, že habitus je souborem dispozic a předpokladů k tomu myslet, vnímat a jednat ve společnosti jistým způsobem. Tyto dispozice ovšem nejsou náhodné, ale vychází z objektivních struktur, jimž je aktér dlouhodobě vystaven. Každý aktér je situován do jisté pozice v sociálním prostoru, ze které má možnost vnímat okolní svět. Každé vnímání světa tak přináší jistou specifickou perspektivu. V dlouhodobém horizontu se tato pozice v sociálním prostoru promítá do těla a mysli aktéra. Postupně si tedy každý sociální aktér osvojuje příslušné způsoby vnímání, myšlení a jednání, které je s jeho sociální pozicí spjato. Jedná se o dlouhodobý proces, kdy člověk získává zkušenosti s okolním světem, jež se odráží do mentálních struktur a tělesných schémat. Tyto dispozice jsou sice důsledkem sociální pozice, ovšem člověk si je pomyslně nosí i v případě, že se mu podaří tuto sociální pozici změnit. Habitus je odrazem vnějších struktur světa a zároveň prostřednictvím praktického jednání jedince může produkovat

vnější svět (Růžička, Vašát 2011: 131-132). Stejně jako společenská pozice, je habitus diferencovaný i diferencující. Nejedná se pouze o odlišný či odlišovaný prvek, ale také o prvek, který sám odlišnost plodí. Habitus je generativním principem odlišujících i odlišných praktických činností (Bourdieu 1998:16).

Pro jedince není habitus nikdy zcela vědomým. Obvykle si člověk není vědom, že je jeho jednání sociálně významné. Lidé většinou jednájí za účelem řešení praktického problému. Dispozice pro jednání jsou pak vtěleným způsobem. Habitus je v nás přítomen vždy, a to aniž bychom si byli jeho přítomnosti vědomi (Růžička, Vašát 2011: 132).

Habitus může být utvářen skrze různé aspekty, včetně vlastní sexuality. Sexualita jedince se odráží do každodenního života a v případě neheterosexuálních osob, můžeme hovořit utváření takzvaného queer habitusu. Za příčiny jeho vzniku lze označit například vymezování se vůči heteronormativním konstruktům společnosti nebo chtění se vymanit ze zažitých stereotypů (Neiling 2020: 4).

Ve své diplomové práci jsem se tedy rozhodla tento koncept využít, neboť se domnívám, že je habitus lesbických žen utvářen právě heteronormativní společností. Heteronormativita nepůsobí jako donucující či disciplinující síla, ale přesto se jedná o vnější společenský aspekt, který je lesbickými ženami zvnitřňován. V důsledku toho pak mohou lesbické ženy zakoušet v běžném životě jinakost, se kterou se vyrovnávají specifickými strategiemi a společenským chováním (Nedbálková 2011:108).

4 METODOLOGICKÁ ČÁST

4.1 Výzkumný design

Pro získání dat do mé diplomové práce jsem provedla kvalitativní výzkum. Data byla vytvářena pomocí rozhovorů s vybranými respondentkami. Jako respondentky jsem si zvolila ženy, které se s partnerkou rozhodly mít a společně vychovávat potomky. Mým původním předpokladem bylo respondentky vybírat pomocí nepravděpodobnostního typu výběru, konkrétně metodou snowball. Můj výzkum měl začínat rozhovory s předem vybranými respondentkami a být nadále rozšířen o další dle jejich doporučení.

Již na počátku výzkumu jsem ovšem došla ke zjištění, že známosti napříč lesbickými páry nejsou natolik rozšířené a metodu snowball jsem byla nucena vyloučit. Respondentky pro rozhovory jsem tedy získávala pomocí účelového výběru (purposive sampling). Tato metoda je založena na výběru kritérií, která musí respondenti splňovat pro účely daného výzkumu (Toušek 2012: 56). Využití účelového výběru namísto metody snowball se ukázalo jako přínosné. Pomocí této metody vyhledávání jednotlivých párů pro rozhovory, se podařilo vytvořit vzorek poměrně heterogenního charakteru. Různorodé sociodemografické údaje respondentek, se pak při analýze dat taktéž ukázaly jako jeden z důležitých aspektů. Při využití metody snowball by tato skutečnost nemusela být zaznamenána, neboť má tato metoda jisté limity. V případě jejího užití dochází často ke kontaktu s aktéry pouze jedné sociální sítě, což může způsobit zkreslení získaných dat (Toušek 2012: 59).

Respondentky jsem tedy vybírala pomocí účelového výběru a za využití internetových sociálních sítí. Konkrétně pomocí facebookové skupiny Duhové rodiny, která sdružuje jedince z homosexuální párů, kteří již jsou nebo se chystají stát se rodiči. Velikost výzkumného vzorku tvoří

ženy ze sedmi homoparentálních rodin. Z etických důvodů jsou jména respondentek anonymizována a nadále je v textu prezentuji pouze pod vybranými pseudonymy. I přes fakt, že některé respondentky netrvaly na změně jména, tuto anonymní variantu volím, neboť je povaha mého výzkumu a výzkumných otázek velmi osobní a intimní. Považuji tedy za svou povinnost znemožnit identifikaci respondentek.

Data pro výzkum jsem získávala pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Vzhledem k povaze tématu považuji tuto metodu jako nejvhodnější. Polostrukturovaný rozhovor byl veden dle předem připravené osnovy mnou zvolených výzkumných otázek. Zároveň mi ale tento typ rozhovoru dal možnost věnovat se dílčím tématům hlouběji nebo nacházet nová, dle situace. Vedení polostrukturovaného rozhovoru bylo dále doplněno o další techniky. Jednalo se především o techniku zvanou sondování neboli probing. Ta spočívá v různých verbálních či neverbálních podnětech, s cílem dosáhnout komplexnějších odpovědí respondentek na kladené otázky. Nejčastěji se využívá jako následná reakce výzkumníka v případě, že se dotazovaný z různých důvodů zdráhá odpovědět nebo je odpověď nedostatečně rozvinutá (Toušek 2012: 70).

Stěžejní otázkou práce a jejím cílem je dospět k ucelené odpovědi na otázku, jak se utváří habitus lesbických matek v rámci heterosexuálních rodin, které ve společnosti dominují. Jde tedy o odhalení dispozic k tomu, jak vnímat okolní svět, které byly utvořeny působením heteronormativních struktur společnosti.

Dílčími výzkumnými tématy a otázkami jsou: Jaký zauímají postoj k sociálnímu mateřství versus mateřství biologickému? Jaké strategie volí homoparentální rodiny vzhledem k právním institucím? Jakým způsobem se dotýká zde převládající heteronormativita jejich každodennosti? Jaké

zaujímají postavení k užívanému pojmu tradiční rodina a jaký je kolem této tematiky vytvořen diskurz v rámci LGBT+ komunity?

Vzhledem ke zvoleným metodám a postupům výzkumu, bude jeho výstupem soubor kulturních dat. Ta jsou interpretací sociálních významů a jednání, které jsou sdílené v rámci sledované populace. Umožňují vytvářet generalizace o zkoumané problematice i přes menší počet sledovaných případů (Toušek 2012: 36-37).

Všechny rozhovory byly se souhlasem respondentek nahrány na diktafon a následně přepsány. Tyto přepisy rozhovorů jsem dále podrobila analýze. Pro analýzu jsem se rozhodla uplatnit metodu zakotvené teorie. Ta je jednou ze široce používaných metod pro analýzu etnografických dat. Jedná se o identifikaci kategorií a konceptů v textu a následnou konstrukci teoretických modelů (Bernard 2012: 492).

Postup této analýzy je založen především na induktivním a otevřeném kódování (Bernard 2012: 493). Jde tedy o postup vyvozování obecného závěru z dílčích poznatků. Proces otevřeného kódování umožňuje tematické rozrytí analyzovaných rozhovorů a následné vyhledání souvislostí. Jednotlivým segmentům rozhovorů tedy budou přiřazeny kódy na základě jejich obsahu. Cílem kódování je nacházet v rozhovorech další data a zhušťovat význam mnou stanovených kódů. Postupně dochází k jejich abstrahování do kategorií a analytických konceptů, ze kterých je následně vyvozen teoretický závěr (Toušek 2012: 87).

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

5.1 „Právo na rodinu má jen někdo?“

Aktuální diskuse o homoparentální rodinách v České republice je již dlouhodobě prostoupena slovním spojením *tradiční rodina*. Za jakých okolností tento pojem a jeho normativnost vznikly zmiňuji výše v teoretické části. Důvodem, proč shledávám užívání pojmu *tradiční rodina* jako důležité pro můj výzkum je, že se stal předním argumentem pro skupiny a jedince nepodporující homosexuální rodičovství. V místním společenském i politickém diskurzu je homoparentalita stavěna do opozice k tradiční rodině a v těchto stanovených mantinelech je vedena celá debata o možnostech rozšíření práv pro homosexuální jedince. U mých respondentek jsem tedy zjišťovala postoj, jakým k této debatě přistupují.

Ve výpovědích jsem zaznamenala jednoznačnou shodu v kritickém postoji k tradiční rodině (jakožto normativnímu konceptu) a také ve zpochybnění každodenní či žité platnosti a funkčnosti tohoto rodinného modelu. Respondentky se domnívají, že tradiční rodina je pouze chtěným ideálem, nikoli dominujícím rodinným uspořádáním.

„Mě vlastně zajímá, co to jako je ta tradiční rodina. Považuji to za problematický, protože všichni tyhle odpůrci a politici ten termín používají a já ho považuju za prázdný termín. Je to přesně ten moment, kdy vlastně nerozumím tomu, jaká je ta kritika. [...] Jako první poznámka k tomu teda je, že vlastně pořádně nevím, co to znamená a jak to vypadá. Za druhý nevím, kolik takových rodin případně je, a taky mám pocit, že se to kdovíjak nepotkává s tou realitou. Myslím, že takový rodiny jsou, ale nemyslím, že je to úplný mainstream.“ (Tamara, 35 let)

„Ta tradiční rodina za mě už ztrácí význam. Kdyby byla tradiční rodina tak silná a bylo to tak směrodatný, tak nežijou děti s jedním rodičem, nejsou v děčáku a tak. Nenahrazovali by funkci rodičů prarodiče.“ (Romana 30 let)

Tyto názory přejímají především z vlastních zkušeností. Většina z nich nevnímá ve svém okolí rodiny, které by žily dle avizovaného tradičního modelu. Dále pak čerpají z vlastního života, kdy vyrůstaly s otcem i matkou, ale přesto považují svou rodinu za nefunkční. Jsou si vědomy, že tradiční rodina vznikla jako ideologický konstrukt, kterým se cítí být jako homoparentální rodiče konfrontovány a následně taktéž marginalizovány. Vnímají rodinu složenou z heterosexuálního páru jako normativní ideál společnosti, který je rovněž jediný uznáván jako legitimní forma rodinného uspořádání.

„Tak argument, že klasická rodina je to nejlepší, je hloupej. Na druhou stranu, kdybych si při narození mohla vybrat, v jaký budu žít rodině, tak budu žít v klasický, protože je to jednoduchý. Je to ale jakoby tím, že jsou tak nastavený ty pravidla.“ (Marcela 27 let)

„Chápu, že ta většinová společnost se tím cítí ohrožená. Jsou to nějaký tradiční postoje, který jsou předávaný dlouhou dobu a zdají se být nejnornálnější. Někdy je to vázaný na církevní kruhy, někdy na konzervativní politickou stranu, je to taky dost populistický téma, že jo. Vzbuzuje to obavu, lidi o tom pořád málo ví, že jo.“ (Valentýna 44 let)

Debata vedená okolo tradičních a homosexuálních rodin je dle respondentek vedena způsobem, který v nich vyvolává pocity méněcennosti a ponížení. Omezená práva a možnosti homosexuálních párů, uvádí aktéry do rozpoložení, že jsou vnímáni jako takzvaní občané druhé kategorie.

„Kdyby se uzákonilo manželství pro všechny, tak by se strašně věci zjednodušilo. Pro mě je to strašně ponižující, co se okolo toho děje....jo, holt právo na rodinu má asi jenom někdo.“ (Magdalena 29 let)

Pro doplnění kontextu výpovědí žen a mé interpretace přikládám níže ukázkou, reprezentující vůči jaké rétorice se respondentky názorově vymezují. Uvádím citaci z vyjádření politického zástupce nesouhlasícího s uzákoněním homosexuálních sňatků:

„Manželství bylo, je a doufám, že i bude svazkem muže a ženy, protože jedním z předních úkolů manželství je předávat život a tradiční hodnoty dětem, tedy dalším generacím. Manželství muže a ženy si proto zaslouží od státu všestrannou ochranu a privilegia... Dítě má právo mít mámu a tátu. Rodina je máma, táta, děti, babička, dědeček... Dítě má mít mužský a ženský vzor. Proto odmítáme homosexuální manželství.“⁵ (Tomio Okamura 2021)

Homoparentální rodiny nejsou v České republice právně uznány a často bývají nositeli stigmatizace. Přesto ale z výpovědí vyplývá, rozhodování respondentek o utváření rodiny a rodinných vazeb není na uzákonění nebo politickou debatu vázáno. Přes neumožnění manželských sňatků, adopcí nebo asistované reprodukce, lesbické páry vychovávají potomky a utváří vlastní rodiny. V kontextu české společnosti je více než pochopitelné, že se instituci rodiny snaží homosexuální páry vytvářet i přes tyto překážky. Rodina je v naší společnosti funkčním pojmem. Jak jsem zmínila v teoretické části práce, na rodinu lze nahlížet hned několika způsoby. Pro definování rodiny jsem použila teoretické rámce, které se přiřklánění k tvrzením, že rodinu nelze definovat jednoznačně. Pokud lidé o rodině hovoří, odkazují na pevné a intimní sociální vazby, pro něž neexistuje aplikovatelný univerzální vzorec. Rodina nebo různé rodinné formy vykazují širokou míru rozmanitosti a možností uspořádání (Noble 1995).

Tyto teoretické teze se potvrdily v mnou provedeném výzkumu jako platné, neboť se shodují s přemýšlením o rodině homosexuálních žen. Respondentky ve výpovědích definovaly rodinu různým způsobem. Odlišnost jsem zaznamenala především v početnosti členů rodiny, tedy zda jí tvoří pouze společně žijící pár nebo je pro vznik rodiny nutná četnost generací. Jedna definice rodiny ovšem v rozhovorech

---

⁵ Předseda SPD Tomio Okamura a otázky ohledně manželství [online]. Aliance pro rodinu, 26. 8. 2021 [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné na <https://alipro.cz/2021/08/26/predseda-spd-tomio-okamura-a-otazky-ohledne-manzelstvi/>

převažovala. Rodina by dle respondentek měla být skupina lidí, kterou pojí specifické emoční a vztahové vazby.

„Já vnímám rodinu jako nějakou skupinu lidí, který vědomě spolu žijou, kooperují a vytvářejí společně bezpečný zázemí pro sebe navzájem. Je tam nějaká péče, mají nějaký vztahový vazby, emoční a partnerský.“ (Valentýna 44 let)

„Podle mě je prostě rodina nějaká jednotka, nějaký uskupení lidí, který se mají rádi, vzájemně se respektují a dokážou táhnout za jeden provaz a dát dětem to co potřebují.“ (Magdalena 29 let)

„Rodina je něco velmi pestrého a různorodého....Pro mě je to o nějakým společenstvím lidí, který se mají rádi, mezi kterými je nějaká láska, vzájemně se podporují. Drží spolu v případě krize a fungují společně.“ (Tamara 35 let)

Kromě skutečnosti, že rodinu mají utvářet skupiny lidí, kteří jsou vzájemně propojeni hlubokými vazbami a vztahy, jsou pro rodiny významné také další aspekty. Z výzkumu vyplývá, že ono seskupení lidí musí pro vytvoření rodiny splňovat ještě několik dalších podmínek, které respondentky nadefinovaly.

„Pro mě rodina znamená důvěru, lásku. Že budeme naši dceři ukazovat správný směr do života a pak taky důvěra a bezpečí.“ (Klaudie 31 let)

„Měli bychom si přinášet nějaký pocit bezpečí a jistoty. Mělo by tam být nějaká bezpodmínečná láska, podpora a povinnost k sobě, sounáležitost a přátelství.“ (Kateřina 28 let)

Pro naplnění představ o tom, co rodina znamená je tedy nutné především ukojení emočních potřeb a vytvoření bezpečného prostředí pro všechny aktéry. Dalšími aspekty, které respondentky považovaly za důležité byly: pocit štěstí, spokojenosti, stability, zázemí, jistoty, podpory, důvěry a sounáležitosti. Z těchto výpovědí si tedy dovoluji usoudit, že pro ženy v mém výzkumu nejsou důležité právně nebo biologicky určené rodinné

vazby, nýbrž je podstata rodiny utvářena výhradně jejími aktéry a jejich činy. Samotní aktéři rodin mají moc svým jednáním vytvořit bezpečné a láskyplné prostředí, kterému lze přiřknout přívěsk rodinné.

Mimo to, že rodina souvisí se zmíněnými vztahovými aspekty a naplňuje emoční potřeby jedinců, bylo z několika výpovědí patrné, že se s rodinou a rodinným životem pojí i jisté funkce. Tyto funkce pak respondentky zmiňovaly především ve vztahu k dětem. Ústřední funkcí rodiny by tedy dle respondentek měla být kooperace a sounáležitost zúčastněných jedinců. V péči o děti se pak jedná o zajištění všech jejich potřeb a vytvoření dostatečného zázemí.

*„No já si myslím, že asi základ je jako péče o to dítě....Mám pocit že ten vztah k tomu dítěti a nějaký povinnosti k němu, tak to je ta základní funkce rodiny.“
(Teodora 29 let)*

„Funkce rodiny je, co se týče dětí, vytvářet nějaký bezpečný a funkční prostředí pro zdravý vývoj po fyzický i emoční stránce. Zabezpečit ten jejich růst a vývoj a péči o ně. Vzájemná péče o ty členy vůči sobě. Rodina v mých očích funguje jako jeden celek, co se týče finančního zázemí a řešení závažných situací by měla vystupovat jako jeden celek a vůči okolí prokazovat soudržnost. Pro ty dospělý lidi to má spoluvytvářet smysl života, uspokojovat potřeby, fyzický i psychický. Dál někam náležet, k někomu patřit, to je určitě taky hluboká potřeba, moct se na někoho spoléhat.“ (Valentýna 44 let)

Ačkoli tedy homoparantální rodiny nespĺňují heteronormativní představy o rodině a taktéž dle právních a biologických kritérií definici rodiny nenapĺňují, sami sebe jako rodiny prezentují. Z výpovědí jsou jasně patrné určené hodnoty a představy, které by měly být dle respondentek pro rodinu stěžejní a na základě kterých jako rodiny veřejně vystupují.

5.2 „Matka je ta, co děti porodí. Co budeš teda ty?“

„Já si hodně myslím, že to do nás nějakým způsobem zasaděj, když dospíváme. Když jsme byly děti, tak takový ty toxický věty, že teda chlapi nebrečí a tak. Tohle funguje na stejnej princip. Nedá se to vysledovat k nějakému přímému momentu, že tady to vzniklo, ale je to tou společností. Nevím, kde se to v lidech bere, asi jsou to ty nánosy všech těch toxických vět a očekávání společnosti. Přece jenom se od tý ženský očekává, že aby byla máma, tak musí projít tím těhotenstvím, musí úspěšně porodit a pak je teda slavnostně přijata do klubu těch matek.“ (Magdaléna 29 let)

Zřejmě nejpalčivějším tématem je pro lesbické páry s dětmi problematika sociálního mateřství. Sociální matkou se stává žena, která není biologicky ani právně rodičem dítěte, přesto však plně zastává roli rodiče. Důvodů, proč píší o tématu sociálního mateřství jako o palčivém je hned několik. Na prvním místě stojí, již avizovaná absence právního ukotvení, kvůli níž jsou sociální matky pro své dítě de iure cizí osobou. Ke zneuznání postavení sociálních matek ovšem nemusí, jak vyplynulo ze získaných dat, docházet pouze v právních otázkách. Pro mnohé z nich je jejich mateřství problematické i v rovině sociálních vztahů a postavení. To souvisí s obecně přijatou normou, která udává rodinu jakožto heterosexuálně kódovanou instituci. V tomto pojetí je pak reprodukován dominantní vzorec, ve kterém se matka rovná žena, jež rodí dítě. Biologické otcovství muže je obecně méně jednoznačně identifikovatelné, a tudíž je nebiologický otec snáze jakožto otec přijímaný, na rozdíl od nebiologické matky. V případě žen tedy na jejich mateřství dopadá výraznější apel na jednotnost biologické i sociální podstaty. Partnerka biologické matky je tak mnohdy stavěna do obtížné situace. Autorky Hayden (1995) nebo Almack (2005) pak ustavují sociální mateřství jakožto významného hybatele proměny imperativu heteronormativity a biologického původu při definování rodiny a příbuzenských vztahů (Nedbálková 2011: 77).

Při rozhovorech jsem se na sociální mateřství zaměřila v několika rovinách, z nichž první je společenské upozadění sociální matky, jakožto „opravdového“ rodiče.

„Když se narodila dcera, tak partnerka byla ta biologická máma a já za ní musela běhat a říkat, že já jsem taky máma. Za sebe to takhle vnímám. U tý mámy se to bere tak, že to dítě musí porodit, čekat ho a mít tam to břicho. Ty lidi to tak mají zafixovaný. Takhle jsem to třeba měla i s mojí babi. My už se tedy spolu nevidáme. Když se narodil syn a my za ní jely na návštěvu, když ho chtěla vidět. Svolila jsem, že tam pojeďu. Ona řekla no, tak teď jseš ta pravá máma. Ten vzešel z tebe. To jsme zas rychle odešly.“ (Patricie 32 let)

„Ta biologická matka...je to tam občas zvenčí cítit, jako by ta biologická matka měla větší váhu, má větší nárok na ty děti. Zrovna u tý mojí mámy se u toho setkávám. Vnímá partnerku víc jako matku než mě, já jsem taková jako přidružená.“ (Valentýna 44 let)

Respondentky vypověděly, že se setkávají s neuznáním sociálních matek poměrně často, a to především v rámci vlastních rodin, avšak ne zcela výhradně. Převážně se tak děje ze strany rodičů a prarodičů, u kterých opětovaně čelí konfrontacím, že skutečné mateřství vzniká pouze těhotenstvím a následným porodem. Vzhledem k tomu, že sociální matky se jako skutečné matky svých dětí cítí být, volí různé strategie, jak svou pozici obhájit. Ze svého marginalizovaného postavení se pokoušejí vystoupit pomocí vlastního cíleného jednání nebo nejrůznějších symbolických praktik, které mohou uskutečnit.

„Jak jsem říkala, když jsme někam šly, tak já chtěla mít dceru v manduce, aby bylo vidět, že já mám to miminko a ono patří ke mně. Pořád jsem se snažila to dávat najevo. Já jí chtěla přebalovat. Chtěla jsem, aby to okolí mě vnímalo jako tu mámu, která se stará. Myslím, že je to hodně těžký pro tu druhou, zvlášť když je to první dítě. Já vždycky říkala, že jsme všechno zařizovaly společně, když žena byla těhotná, tak já byla na těch ultrazvucích s ní. Já zařizovala vybavičku.“

Nakoupila jsem to, vyžehlila, vyprala, připravila postýlku, našila mantinely, aby všechno bylo pintlich.“ (Patricie 32 let)

„Já ten pocit mám. Mám pocit, že se musím víc snažit. Vsugerovávám si, že musím víc bojovat. Mně v tomhle pomohly další duhové rodiny. To bych doporučila všem, jít s nima na to setkání. Mně to pomohlo a uklidnilo. Teď, když už máme tu malou, tak mám pocit, že se musím postavit za to co máme.“ (Klaudie 31 let)

Ukazuje se, že se ženy v roli sociálních matek dostávají do marginalizované pozice poměrně často. V sociálních interakcích tedy mají potřebu, případně musejí, svou pozici matky důrazně obhajovat. Jak jsem zmiňovala v teoretické části, v kapitole o právních aspektech homosexuálního rodičovství, sociální mateřství české právo žádným způsobem neakceptuje a neukládá tak sociálním matkám žádná práva ve vztahu k dítěti. V souvislosti se společenským tlakem na nutnost biologického mateřství, se sociální matky mnohdy ocitají pod tlakem a v nejistotě. Respondentky popsaly, jakým způsobem je v důsledku těchto skutečností utvářeno jejich specifické chování, díky kterému mohou upevnit svou rodičovskou a mateřskou pozici. Jedná se o neustálý pocit bojovnosti a nutnosti obhajoby, kterou interpretují okolí převážně kvůli svým dětem. K praktickým strategiím poté nadále patří vyhledávání jiných homoparentálních rodin, s nimiž mohou sdílet své zkušenosti a také vzájemnou emocionální oporu. Ve veřejném prostoru nebo při sociálních interakcích často sociální matky usilují o to, vystupovat jako matky co nejvíce je to možné, chtějí trávit s dítětem čas a podobně. Tak samozřejmě konají i v prostoru soukromém, avšak v prostoru veřejném mají tímto chováním za cíl negovat veškeré pochybnosti o jejich mateřství, které má okolí.

Jako další strategii, kterou lesbické páry volí pro upevnění pozice sociální matky, je využití jejího příjmení pro dítě. Přestože nelze vytvořit jakýkoli právní nárok sociální matky na dítě, vlastnit a používat stejné

příjmení je v naší společnosti, i pro lesbické matky jistou symbolikou. Většina mých respondentek na tuto skutečnost kladla důraz a považovala ho za důležitý krok.

„Já jsem si přála nebo teda jsme se shodly na tom, že partnerka i děti budou mít moje jméno. To si myslím, že je určitá satisfakce nebo důkaz toho, že jsem matka, protože děti se jmenují po mně. [...] Že jsme jedna rodina, protože máme jedno jméno. Je to myslím pro mě dost důležitý.“ (Valentýna 44 let)

Příjmení, jehož nositelkou je sociální matka lze pro biologickou matku a jejich dítě/děti zajistit dvěma způsoby. Jedním z nich je uzavření registrovaného partnerství, druhým je podání žádosti biologické matky o změnu příjmení. Povolení této žádosti má ovšem stanovené jisté podmínky, a tedy nemusí být ve všech případech přijato. Děje se tak na základě právní úpravy zákona č. 301/2000 Sb.⁶

V neposlední řadě je nutné zmínit, že samotná role sociální matky může být pro mnohé jedince problematická. Sociální role jsou plně závislé na lidském jednání. Pokud je tedy budeme hledat na úrovni jednání nebo chování jedinců, lze konstatovat, že se jedná o chování a praktiky, které v určitých vztazích a situacích považujeme za typické či dokonce normativní. S každou rolí si tedy společnost vytvořila jistý souhrn očekávaného jednání, které je prosazováno jakožto strukturální vzorec trvale udržovaný ve společnosti (Šubrt 2017: 207). Tak je tomu samozřejmě častokrát i u rodičovských rolí matky nebo otce. Sociální mateřství je ovšem pojem relativně novým, nespojeným s jasnými definicemi chování, jednání nebo praktik. Mé respondentky v rozhovorech zmínily, že je tato skutečnost dalším aspektem, kvůli němuž je jejich rodičovská role nesnadno chápána okolní společnostmi. Pro vysokou míru

---

⁶ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. [online]. 6.1. 2022 [cit. 19. 3. 2022]. Dostupné na <https://www.mvcr.cz/clanek/jmena-a-prijmeni-zmena-jmena-a-prijmeni.aspx>

důležitosti tohoto sociální konstruktů a nutnosti naplňování podstaty rolí, je i pro sociální matky mnohdy problematické nacházet definice pro sebe samotné.

„Ta role sociálního rodiče není vlastně nijak definovaná. Každý člověk, každá ta sociální máma si jí musí vlastně tak trochu jako nadefinovat sama. K tomu pak ty lidi přistupují různě. Obecně vnímaná mateřská role, o tom má člověk povědomí. Je tam od čeho se odpíchnout. Role sociální mámy jednoznačná není. Vstupuje tam ta touha být ta máma, co nejvíc se rovnat tý mámě biologický, to je jedna rovina. No a ta druhá je, že možná naskakují do té mateřské role jen protože jsme ženy. Tak se jako do té mateřské role máme tendenci nacpat, třeba víc než ty chlapi. (Tamara 35 let)

„Já jako sociální matka...to co mě dělá sociální matkou je, že jsem se vědomě rozhodla přispět ke vzniku toho nového života a vzala jsem dobrovolně na sebe závazek toho, že přijímám péči, zodpovědnost a starost o výchovu, obživu, chránění a růst toho dítěte. Je to nějaký osobní rozhodnutí, že patřím do té skupiny a беру díl zodpovědnosti na sebe. I to, že se tak prezentujeme navenek vůči okolí, že se tak jako prezentujeme jako rodina, mluvíme o sobě jako o rodině, to to spoluvytváří.“ (Valentýna 44 let)

5.3 „Kdybych byla chlap, tak to nikoho nenapadne“

Nejvýznamnější aspekt, který ve své práci označuji za hlavní impuls sociálního chování neheterosexuálních matek a také za aspekt, se kterým se ženy nejčastěji v každodenním životě setkávají, je heteronormativita ve společnosti. Ta prezentuje heterosexuální vztahy a rodičovství za nadřazené jiným a také jako jediné správné. Upozadňuje neheterosexuální jedince, a to hned v několika rovinách. Z rozhovorů s respondentkami vyplynulo, že se s heteronormativitou setkávají nejen na úrovni právních norem, ale především na úrovni každodenního běžného života. Ve všedních společenských interakcích mezi jedinci, jsou

heteronormativní normy a jednání, možná i nevědomě hojně reprodukovány. Lesbické matky bývají s těmito formami norem konfrontovány hned na několika úrovních, které nadále upřesním a blíže specifikuji.

Na úrovni každodenních sociálních interakcí, se lesbické matky setkávají s heterosexuálními normami velmi často. Je tomu tak především v kontextu toho, že neheterosexuální formy partnerství nejsou většinou společností vnímány, jakožto rovnocenné vztahům heterosexuálním.

„Kdybych byla chlap, tak to nikoho nenapadne, že by se syn nejmenoval po mně. Je prostě můj, a tak se tak bude jmenovat. Naše svatba, nebo naše zasnuby.. všichni nás jakoby berou, ale mám pocit, že kdybych byla chlap a požádala Teodoru o ruku, tak celá rodina bude nadšená, že si vzala chlapa, že sportuju, chodím do práce, nechodím do hospody a tak. Kdybych byla chlap, tak podle mě jsem jako...co víc by mohly chtít. Jenže já jsem prostě holka a mám pocit, že to okolí to potom takhle nevnímá.“ (Marcela 27 let)

Ve svém okolí cítí, že jako pár tvořený dvěma ženami nemůžou dosáhnout stejného uznání společnosti, jako pár ženy a muže. Přestože výzkumy veřejného mínění v České republice (Spurný 2019) dokazují, že jsou homosexuální vztahy i rodičovství v české společnosti stále více přijímané a podporované, lesbické páry přesto pociťují svou nerovnocennost. Jedná se tedy ze strany okolí zřejmě o jakousi formu akceptace jejich vztahu, avšak ne jeho plnohodnotné přijetí. Tuto skutečnost dokazuje výše citovaná výpověď respondentky Marcely, která si je vědoma toho, že pokud by byla mužem, postavení jí samotné, ale i celého jejich vztahu s partnerkou, by v blízkém okolí i rodině dosahovalo většího uznání. Heterosexuální normy společnosti totiž vycházejí z představy, že partnerské vztahy a svazky jsou postaveny pouze na vzájemné přitažlivosti jedinců s opačným pohlavím (Fafejta 2009 :85).

„Myslím, že často ty chlapi to možná zesměšňují. Mi to tak přijde. Jakože lesba? Co na tom jako je? Přijde mi, že to neberou vážně, že by spolu mohly být dvě ženy. Si říkají, že nepoznala toho správného chlapa.[...] Nebo se mi taky stalo, že kamarádka říkala: „Asi budu na holky, ten chlap mě už sere.“ Tak si říkáme jasně, je to lusknutím prstu, zlobí mě chlap, tak budu na holky.“
(Patricie 32 let)

Ona představa o heterosexuálních vztazích, jako jediných „normálních“ taktéž vede k přesvědčení, že je homosexualita pouhou životní fází nebo nejistotou dané osoby. To se dle respondentek projevuje právě v dotazech, zda prozatím nepotkaly toho „správného“ životního partnera, což je skutečnost, která je má přivádět k homosexuálnímu vztahu se ženou. S tímto smýšlením se ovšem respondentky jednohlasně neztotožňují a vnímají ho jako ponížení sebe samých a znevažování homosexuálního partnerského soužití.

Způsobů, jakými se s touto formou heteronormativity respondentky vyrovnávají zmínily v rozhovorech několik. Forma strategie, kterou volí zřejmě velmi úzce souvisí s individuálními osobnostními vlastnostmi. Nejčastější strategii, kterou ovšem respondentky volí, aby se vyhnuly konfrontaci, otázkám nebo debatám, které považují za nekomfortní, je zatajování vlastní sexuality. Respondentky se k tomuto zatajování sexuality uchylují především na úrovni běžných interakcí s jedinci, které považují za cizí nebo nevýznamné ve svém životě. Druhou, často opakovanou situací, kde takto respondentky konají, je pracovní kolektiv. Pracoviště vyšlo z rozhovorů jako poměrně problematické prostředí. Ženy zde mají obavu projít procesem takzvaného coming outu (zveřejnění sexuální orientace), neboť negativní reakce v pracovním kolektivu by velmi ovlivnila jejich každodenní život i případné možnosti kariérního růstu.

„Jsou situace, ve kterých jsme neřikaly, co není třeba. [...] Ty běžný situace zažívám taky. Jako není to lež vysloveně, ale je to určitý zamlčení nebo vědomí

přejítí určitý situace, kdy se člověk chce vyhnout tomu vysvětlování. Ale jsou to přesně ty situace, kdy nemám potřebu to vyprávět nějakými opraváři ledničky třeba...Tyhle situace, zvlášť když se jedná o chlapy že jo, je mi to taky nepříjemný, nechci to vykládat na setkání. Určitě se dostávám do situací, že pokud bych byla v hetero páru, tak bych jednala jinak, než když jsme v homosexuálním páru. Asi bych reagovala otevřeněji, teď to přeždu nějakým mlčením, nechám to vyšumět. Je to určitě to chtít se nějak chránit před rekcí, která nevím, jaká by byla. Nevím, z jaký tý skupiny ten člověk je, jaká ta reakce by byla a nemám důvod se s ním bavit. Považuji to za ochranu svých hranic. Jsou to takový ty jednorázové situace s lidma, co neznám a možná už ani neuvidím.“ (Valentýna 44 let)

Důvodem, proč se respondentky vyhýbají tématu své sexuality i u osob, se kterými jsou ve styku jen krátkodobě či jednorázově nebývá pouze obava z negativní reakce, ale také fascinace okolím, se kterou se často setkávají. Jak ženy v rozhovorech popsaly, pro mnohé jedince je setkání s homosexuálním párem ojedinělé, a mají tedy potřebu například pokládat dotazy, které ženy vnímají jako nemístné nebo často překračující hranice jejich intimní sféry. Tuto zkušenost popsal několik respondentek. Otázky a fascinaci ženy zaznamenávají nejen k tématu dětí, ale i k samotnému soužití dvou žen.

„Všechny zajímá naše fungování, jak jsme se dostaly k malý a podobně. Což když se potkají dvě heteračky, tak se jedna druhý nezeptá, jak si to dítě udělali. V tomhle myslím, že je to něčím jiný, ojedinělý.“ (Micheala 29 let)

„Já většinou v práci přicházím do kontaktu s lidma, který jsou věkově padesát a víc. [...] Oni mají kolikrát tak nemístný dotazy. Jednou se mi stalo, že se mě klientka na všechno ptala. Pak už jsem nevydržela a zeptala jsem se jí, jestli by se takhle blbě ptala i heterosexuála. Ona mi jako říkala: No já vás viděla s nějakýma dětma a jak jste k nim jako přišly? Vždyť jste jako lesby, jak je to jako možný?“ (Magdaléna 29 let)

Ženy při rozhovorech popsaly tyto situace jako značně nekomfortní. Považují za nevhodné, když podléhají otázkám, jakým způsobem dosáhly

jejich mateřství. Jsou si vědomé, že jejich situace může být pro okolí zajímavá a nevšední, ovšem téma těhotenství a mateřství vnímají jako vysoce intimní. Zároveň je jim z otázek okolí patrné, že jsou vnímané jako odlišné od heterosexuálních párů a domnívají se, že otázkám podobného typu heterosexuální rodiče nepodléhají. Situace, ve kterých jsou ženy ochotné o způsobu otěhotnění veřejně a otevřeně hovořit, jsou buď mezi osobami blízkými nebo s ostatními lesbickými páry. V případě jiných neheterosexuálních párů, které usilují o možnost stát se rodiči, zřejmě funguje vysoká míra ochoty, podpory a pomoci. Vzájemně dochází k výměně informací o možnostech početí. Ze strany většinové společnosti nebo cizích osob jsou ale dotazy a zájem okolí často významným důvodem, proč se lesbické matky uchylují k zatajování své sexuality a prezentují se okolí jako heterosexuální.

„To se právě říká to slovo coming out. Jenže on se člověk nevyoutuje jenom v patnácti. Pak už to na čele napsaný nemá, že jo. Ten coming out procházíš furt, pokaždý když přijdeš do nového kolektivu, novou práci a tak. To je hrozně únavný, já špatně snáším stres a pro mě je to prostě potenciálně stresová situace, který já se snažím vyhnout. Vždycky si promyslím, jestli má cenu to zrovna tomuhle člověku říkat.“ (Magdaléna 29 let)

Jak popsala respondentka Magdaléna, procházení coming outem je většinou v důsledku obav z reakcí společnosti stresující událostí. Zároveň se coming out u neheterosexuálních osob stává celoživotním, neustále se opakujícím procesem. I tato skutečnost tedy vede k rozhodnutí, raději svou sexuální orientaci utajit. Respondentky tedy často okolí říkají, že žijí samy nebo s partnerem.

Další strategií, kterou ženy ve společnosti používají, je zcela opačného charakteru. Jak jsem zmínila výše, strategie, které respondentky volí souvisí mimo jiné i s povahovými rysy. Některé ženy tedy dávají při sociálních interakcích přednost spíše sebevědomějšímu vystupování.

„Jeden aspekt je, nakolik člověk vystupuje a jedná sebevědomě. Není to asi to jediný, ale přijde mi to důležitý. Snažím se to tak aplikovat a přijde mi, že to tak funguje. V momentě, kdy se outuju nejistě, tak tím nastavuju to okolí a myslím, že to má na to nemalej vliv. [...] Přijde mi důležitý být fakt out, aby si lidi nemuseli nic domýšlet. U těch rodin mi přijde to sebevědomí vystupování zásadní i pro to dítě.“ (Tamara 35 let)

Respondentka Tamara například popsala, že považuje sebevědomé vystupování při coming outu v běžných sociálních interakcích za stěžejní. Domnívá se, že sebejistým a otevřeným chováním ohledně své sexuality si můžou lesby a gayové vytvořit lepší postavení a vyhnout se díky tomu heteronormativnímu tlaku okolí. V mnou vybraném vzorku respondentek, avšak tuto strategii volí pouze Tamara a Jarmila, z výpovědí ostatních žen vyplynulo, že se uchylují spíše k zatajování své sexuality. Skutečnost, že zmíněný pár žen vystupuje se svou sexualitou veřejně a sebevědomě, zřejmě úzce souvisí s prostředím a kolektivem, ve kterém žijí. Tamara označila jejich okolí a pracovní prostředí za obecně velmi respektující.

„Zároveň je to ale i nějaký standard, kterej my jako vyhledáváme. Nedovedu si představit, že bych přijala práci ve firmě, kde by bylo homofóbní prostředí. Chápu, že to tak ale lidi nemají standartně. Máme tu bublinu upravenou.“ (Tamara 35 let)

Zároveň je si ale vědoma, jak sama v citaci uvádí, že vyhledávání respektujícího prostředí je pro ně taktéž taktikou, kterou ovšem ne všichni neheterosexuální jedinci mají možnost plně aplikovat. Volené strategie neheterosexuálních jedinců tedy mohou taktéž souviset se sociodemografickými faktory nebo s vlastnictvím různých druhů kapitálů (sociálního, kulturního, ekonomického a dalších). Kapitály v pojetí Pierra Bourdieu (1997), jejich vlastnictví a objem, jsou určujícím faktorem pro pozici aktérů v sociální struktuře a prostoru (Bourdieu 1997; dle Růžička, Vašát 2011: 130). Tyto faktory tedy dávají i lesbickým matkám možnosti,

jak se vyvarovat heterosexuálním normám nebo pro sebe a své rodiny vytvářet více komfortní a respektující prostředí.

5.3.1 „Tady se za ruku chytat nebudeme“

Mimo degradování homosexuálních vztahů na pozici těch méně vážných a významných, oproti vztahům heterosexuálním nebo mimo heteronormativní aspekty, které na ženy dopadají na úrovni běžných sociálních interakcí, se v rozhovorech ukázaly i další důsledky heteronormativního řádu společnosti. Jednou z problematiky, kterou respondentky zmiňovaly, je kontrola ze strany většinové společnosti nebo vlastní sebekontrola ve veřejném prostoru. Veřejný prostor je zpravidla definován jako takový prostor, do kterého mají za běžných okolností všichni zákonný přístup (Pospěch 2013: 77). Tato skutečnost samozřejmě v České republice platí i pro neheterosexuální osoby. Mimo tuto zastřešující definici je ovšem veřejný prostor spojován s řadou dalších. Jednou z nich je, že je spojován s normami a normativností (v tomto případě s heteronormativitou). Jak jsem již zmínila výše, veřejný prostor je často heterosexualizován, čímž dochází k exkluzi neheterosexuálních jedinců. Tento předpoklad se potvrdil i při rozhovorech, několik z respondentek se při rozhovorech podělilo o své osobní a konkrétní zkušenosti, se kterými se setkaly.

„Asi nejhorší to bylo tenkrát na tom Zličíně. Takhle jak tady sedíme my dvě, tak jsme seděly, a najednou se na nás začaly otáčet lidi a šuška... pořád nějaký narážky. Mně přišlo, že nás pronásledoval celej ten obchod'ák. To jsem zrovna v Praze nečekala. Pak odtahovali děti, protože ty děti začaly kolem nás běhat, a přitom jenom si hrály. No a oni je začali odtahovat.“ (Romana 30 let)

Být takzvaně plně „out“ (otevřeně přiznávat svou sexuální orientaci) může být ve veřejném prostoru problematické, i bez přímé interakce s dalšími přítomnými aktéry. V případě, že ženy na veřejnosti vystupují jako pár, potažmo jako rodina, setkávají se poměrně často s negativní odezvou. Ta

se nejčastěji projevuje v podobě pohledů či slovních narážek a posměchu. S těmito událostmi mají dle výpovědí zkušenost všechny respondentky. Jen některé z nich ovšem dokážou tyto situace ignorovat nebo se s nimi vyrovnat bez následků. Většina se tak opět uchyluje ke skrývání své sexuality. Chování lesbických žen ve veřejném prostoru tedy naplňuje podstatu pojmů *closet* a *passing*, definovaných v teoretické části. Velmi často ženy spíše usilují ve veřejném prostoru o jakousi formu neviditelnosti.

Vhledem k zaznamenávané vysoké míře heteronormativního chování ze strany většinové společnosti, se pro ženy stávají jakékoli projevy partnerského soužití záležitostí soukromého prostoru nebo míst, která považují za „bezpečná“. Dochází tedy ke striktnímu vymezování prostorů, ve kterých lze nebo naopak nelze svou sexualitu otevřeně projevovat. Vzhledem k poměrně rozmanitému vzorku respondentek, kdy každá z rodiny pochází z jinak velké obce, se ukázala i jistá korelace partnerských projevů na veřejnosti a velikostí měst. Dnešní města nabývají pro jednotlivce práva, být na veřejnosti v takzvaném „neviditelném štítu“, který má ochraňovat před okolím. Pro osoby ve veřejném prostoru město často nabízí anonymitu a tím i možnost různorodosti. Být anonymní jedincům přináší možnost pohybovat se otevřeně po městě a zároveň nebýt konfrontován okolím (Pospěch 2013: 85). Z rozhovorů tedy vyplynulo, že ženy obývající větší města zažívají na veřejnosti výrazně méně častěji negativní dopady heteronormativity.

„Měla jsem už jako v hlavě...no, tady se za ruku chytat nebudeme, to je zbytečný, tady si pusy dávat nebudeme, to není potřeba. Přitom je to hloupý takhle přemýšlet. Asi se nebojím, že by se mohlo něco stát, třeba fyzicky. Jen ty lidi to ještě neberou jako normální a tím pádem v jejich očích jsem jako...pane bože co to dělají, fuj to je nechutný. To nemám za potřebí. V tu chvíli vyhodnotím tu situaci, že si tu pusy dáme až v autě, když na nás nikdo neuvidí. To to radši vydržím, abych pro všechny působila normálně.“ (Teodora 29 let)

Respondentky jsou si tohoto chování a uvažování o prostoru plně vědomé a přiznávají i svou vlastní sebekontrolu. Ta spočívá v dohlížení na partnerské chování sebe a partnerky, aby nebylo pro okolí rozeznatelné, že ženy společně tvoří pár. Důvodem pro tuto formu sebekontroly může být zaprvé obava z negativní konfrontace, ale i jistá forma internalizované homofobie nebo heteronormativity. Ty způsobují u neheterosexuálních jedinců pocit, že jejich sexualita a její projevy jsou nesprávné.

„Když jsme tady doma a normálně fungujeme, tak by mě vůbec nenapadlo, že je to divný. Ale je pravda, že čím jsem starší, tak tím víc řeším to, jak se na nás lidi koukají. [...] Teď jsme byly v Chorvatsku a byly tam nějaký děti a já měla pocit, že bych jako neměla kazit mládež. Že jako kazíme mravní výchovu dětí a je to zvláštní, že před tím mi to nepřišlo a teď nad tím přemýšlím.“ (Teodora 29 let)

Teodora například popsala, že na ně s partnerkou Marcelou doléhají heterosexuální normy natolik, že se cítí být ve veřejném prostoru morálním ohrožením pro ostatní. Pokoušejí se tedy ve veřejném prostoru působit spíše jako kamarádky nebo sestry a podobně, aby se vyvarovaly nepříjemnému pocitu.

5.3.2 „Ani jsem děti kvůli tomuhle nechtěla“

Homosexuální rodičovství je dlouhodobě diskutovaným tématem. Z hlediska heterosexuálních norem se taktéž pro mnohé stává nepříjemným. Diskuse vedená kolem této problematiky utváří, mimo jiné, pro neheterosexuální rodiče také mnoho obav, které mají ve vztahu ke svým dětem a rodičovství obecně. Již samotná volba stát se rodiči, v případě mých respondentek matkami, je doprovázená celou řadou otázek a pochybností. Ty mohou být zaprvé výsledkem internalizovaných heterosexuálních norem, které vedou k pochybování žen o možnosti být dobrými a dostatečnými rodiči, jakožto homosexuální pár. Zadruhé pak

mohou vyplývat z heteronormativních myšlenek, které v celkové společnosti převažují. V respondentkách toto smýšlení vzbuzuje obavu z možných negativních dopadů na jejich potomky.

„Člověk to má v sobě zarytý, ty hodnoty a představy, co slýchal celý život. Co vidí kolem sebe. [...] Přestože si jakoby myslím, že mám ten svůj životní postoj hodně přijatej, a že jsme na to i hrdý na to, co máme, nijak se tím netajíme. Přesto v určitých situacích tu křehkost vnímám. Taký mě hlodá nějaká dílčí nejistota, jestli je to takhle v pořádku a jak se na to lidi dívají a budou dívat.“
(Valentýna 44 let)

Pochybnosti o správnosti svého rozhodnutí stát se matkami, se vyskytovaly především u žen, které se ve větší míře setkaly s homofobií ve společnosti. Kupříkladu respondentka Magdaléna vypověděla, že bývá poměrně často konfrontována homofobními urážkami, které jsou velmi osobní. Internalizace homofobních představ ženy vede k úvahám, zda skutečně nemůže homosexuální soužití negativně ovlivnit jejich děti.

„Pokaždý se do toho zatáhne, že jsem homosexuální. I to, že třeba naše dcera má dyslexii, protože její matky jsou lesby. Občas to na mě dolehne a říkám si ty jo, jestli opravdu dělám dobře.“ (Magdaléna 29 let)

Mnohem častějším spouštěčem pochybností a obav, byla v tomto případě, více než internalizovaná homofobie, zmiňována dominující heteronormativita společnosti. Tu ženy označily za ohrožující, především kvůli svým dětem, neboť se silně obávají dopadů heteronormativního chování, se kterým se mohou děti potýkat. V tomto ohledu mají ženy obavu o své potomky především v souvislosti se školními institucemi. Socioložka Cheri Jo Pascoe (2007) ve své práci definuje školní instituce jako jedny z hlavních činitelů při utváření heteronormativity. Normativní představy o sexualitě i genderu jsou zde formovány prostřednictvím ustálených heterosexuálních norem. Školy se tedy mohou stát místy s intenzivní homofobií (Namatende-Sakwa 2013). Školní zařízení vyplývají z rozhovorů jako největší zdroje obav, respondentky se

domnívají, že zde mohou jejich děti být obětí stigmatizace v různých formách. Pro několik párů žen byly obavy ze stigmatizace jejich dětí dlouhodobě předmětem diskusí a uvažování, jestli se skutečně stát matkami.

„Nejtěžší je to kvůli synovi, protože já mám jako strach, že bude sám a budou se mu posmívat. Proto chci, aby měl sourozence, aby si měl komu postěžovat. Myslím, že to bude mít těžší, protože má dvě maminky. Můžu být sebelepší, můžu mít skvělou práci. Můžeme mít naleštěný auto a všechno možný jednou. Stejně ale nebudeme mít toho tátu. [...] Jinak jako syn by měl vyrůstat v tom, že je to v pořádku.“ (Marcela 27 let)

„No dlouho před tím, než jsem měla vůbec v plánu mít nějaký dítě, tak jsem říkala, že to těm dětem jako nechci udělat. Aby nemusely řešit, že mají dvě maminky a v té škole se mu budou ty děti...neříkám že posmívat, ale stoprocentně na to narazí. Že mají třeba ke dni otců namalovat obrázek a on nebude mít komu.“ (Teodora 29 let)

Strach o potomky by se mohl jevit jakožto univerzální fenomén. Většina rodičů by zřejmě vypověděla, že mají obavu ze stigmatizace svých dětí z různých důvodů. U neheterosexuálních matek nebo otců se však vyskytuje další jev, nazývaný jako minoritní stres. K rozvoji teorie menšinového stresu významně přispěl Ilan Meyer (1995). Koncept je založený na předpokladu, že aktéři menšinových skupin zažívají nadbytečnou míru stresu, se kterou se nemusí většinová společnost potýkat. Tento jev je samozřejmě aplikovatelný na jakoukoli formu stigmatizace, v případě homosexuálního rodičovství je ale vztahován ke chronickému stresu, který zažívají neheterosexuální rodiče a jejich děti v důsledku dopadů heteronormativních norem společnosti. O negativních účincích stigmatizace a nálepkování bylo diskutováno v mnoha studiích (například Goffman 1963, Warren 1980, Link a Cullen 1990). Stigmatizace často souvisí s nepříznivými účinky na sebevědomí a psychické zdraví jedinců. Zároveň vede vysoká míra vnímaného stigmatu

jedince k nutnosti být na stigmatizaci připraven, tedy být schopen se jí jakýmkoli způsobem přizpůsobit nebo ji minimalizovat (Meyer 1995: 38-41).

V případě školních zařízení se tedy nejčastěji ženy uchýlovaly k důslednému vyhledávání institucí, které vnímají jako respektující. Několik žen vypovědělo, že mají pro své děti vybrané školy a školky, o kterých již dopředu ví, že zde zcela absentují jakékoli heteronormativní předsudky.

„No my máme kvůli tomu radši vyhlídnutou soukromou školku, kde by jim to nemuselo úplně vadit. Je to tam hodně různorodý, a navíc když zaplatíme to školný, tak už by nám mohli dát doopravdy pokoj. Taky v tý školce je i hodně cizinců, hodně různých komunit, takže bychom tam mohly třeba zapadnout. Jinak určitě se bojíme, co bude pak na základní škole.“ (Michaela 29 let)

Heteronormativita dotýkající se vztahu homosexuální rodiče a dítě nedopadá pouze na děti, ale samozřejmě také na samotné rodiče. V rozhovorech se ukázalo, že se stanovené normy dotýkají matek hned v několika aspektech. Velmi palčivým problémem lesbických párů je právní vakuum, ve kterém se vyskytují sociální matky. Jaké je sociální postavení sociální matky jsem popsala již kapitole výše. Nyní bych se ráda zaměřila na zmiňované právní aspekty, které omezují pravomoc sociální matky ve vztahu k dítěti. Ženy se pravidelně dostávají do situací, které jsou pro ně zatěžující a nepříznivé. Vzhledem k povaze těchto situací je ale nemohou jakkoli ovlivnit. V případech, ve který ale mohou své postavení ovlivnit se pokoušejí o vybudování co nejširší sítě kontaktů, které respektují obě ženy jako matky. Je tomu tak například u dětských lékařek a lékařů. U těch volí ženy stejnou strategii jako u školních institucí. Dopředu vyhledávají respektující jednotlivce, které buď nacházejí sami, nebo tak konají na základě doporučení od dalších homoparentálních rodin. Hlavním důvodem této strategie je, aby mohly

obě ženy plně vystupovat u lékařů a lékařek v rodičovské roli a byly taktéž plně respektovány.

„My jinak máme i respektující doktorku. Když jsme vybíraly doktorku, tak jsme našly doktorku, která má i jiný dvojice ženských, takže tam to vlastně není nějaký téma.“ (Tamara 35 let)

V mnoha dalších situacích, kdy ženy s dětmi vystupují jako rodina a chtějí tak být zároveň od okolí uznávány, uplatňují další strategie, které jim napomáhají požadovaného respektu dosáhnout. Pro některé z nich je řešením vyhledávat osobní kontakty s okolím. Pokoušejí se tak okolí přesvědčit o „normalitě“ svého vztahu a fungování jejich rodiny. Pár žen, Patricie a Karolína, vyvolávají osobní kontakty vždy, když mají obavu, že by jejich dětem nebo jim samotným mohla homosexualita jakkoliv uškodit či zamezit případné příležitosti.

„My vždycky vyvoláváme ten osobní kontakt a chceme, aby nás ty lidi poznali. Když nás poznají, tak si řeknou ty jo, však je to jako normální. [...] Chceme ukázat, že ta obava není třeba. Nikdy to nevyzní tak po mailu nebo telefonu. Když nás dvě vidí dohromady, že se chováme jako normálně a přirozeně, jako když tam mají jiný pár.“ (Patricie 32 let)

Z rozhovorů bylo zřejmé, že nejpálčivější problematikou lesbických žen je heteronormativní tlak působící na stabilitu jejich rodiny a ohrožující pozice žen, jakožto matek. V každodenním životě se setkávají se situacemi, ve kterých jsou nuceny svou pozici obhajovat před společností, což dozajista vede ke specifickým vzorcům chování. V případě, kdy se tedy heteronormativita dotýká celé rodiny nebo dětí, volí ženy nejpatrnější strategie, jak před tlakem okolí obstát a dosáhnout uznání.

5.4 „Ty budeš kdo, mamka nebo táta?“

S příchodem dítěte lze u většiny párů sledovat prohloubení diferenciací rolí a chování, kterém mnohdy vychází z genderových stereotypů.

Genderové role jsou kulturně a sociálně definovaná normativní očekávání, dle kterých jsou určovány žádoucí nebo nežádoucí projevy chování u žen a mužů. V rámci rodiny se pak promítají do sfér, jimiž jsou například zajištění rodiny z ekonomického hlediska, péče o děti nebo domácí práce (Polášková 2009: 12). Jak jsem již zmiňovala výše, skrze tento směr uvažování o mužských a ženských rolích a jejich specifickém chování, jakožto o doplňujících se kategoriích, se pro mnohé stává homosexuální soužití nepochopitelné a nejasně vymezené. Z tohoto důvodu jsou mužské a ženské pozice aplikovány i na vztahy a soužití dvou mužů nebo dvou žen (Nedbálková, Polášková 2005).

Z mých rozhovorů s respondentkami vyplynulo, že se lesbické matky setkávají s oběma zmíněnými úrovněmi stereotypizace. Prvním zažívaným stereotypem je tedy ten, kdy je jedna z matek společností stavěna do role muže. V kontextu rodiny poté okolí žen zjišťuje, která z partnerek zastává v partnerském soužití roli muže a zároveň vystupuje jako otec jejich dětí. V druhém případě, jsou naopak obě matky uznávány jako ženy. Zde jsou ovšem opět uplatňovány stereotypy spojované s ženským genderem, tedy že mají přirozené vlohy k péči o děti a domácnost.

„Jo, vidím to třeba u kolegů v práci, že mají tendenci se se mnou bavit jako s mužem. Jako čekala bych, že se mnou budou jednat jako s ženou né jako s mužem kvůli tomu, že jsem lesba. Když byla Karolína těhotná, tak za ní lidi chodili a ptali se: „Ty budeš kdo, mamka nebo táta?“ To se pak stávalo, i když jsem byla těhotná já. Ptali se, jak to jako máme, kdo je máma a kdo táta. No říkala jsem, to jako máš pocit, že mám někde něco navíc nebo co? To byly naše odpovědi. Snažili se nás škatulkovat do role muže a ženy, kdo je jako kdo. To bylo teda dost nepříjemný.“ (Patricie 32 let)

„Když se malá narodila, tak mi někteří v práci gratulovali, že jsem fotr a nemyslím si, že to někteří brali ze srandy.“ (Romana 30 let)

Ženy uvádějí, že jsou v lesbickém páru společností označovány za otce svých dětí poměrně často. Děje se tak běžně i přes skutečnost, že se všechny respondentky definují a taktéž veřejně vystupují jako ženy a matky.

„Když potom Marcely kolega vzal děti na jeden, aby si manželka odpočinula, a to ještě dvě ze tří, tak se to tam strašně oslavovalo, jak jí strašně pomáhá. No a u Marcely se s tím tak nějak počítá. Chlap, kdyby vzal takhle dítě a nechal manželku každé den odpočinout, tak se řekne joo, ty jsi hodnej, že takhle pomáháš. Ale když je Marcela holka, tak to tak nějak berou lidi, že je to automatický, že se vystřídáme u péče o dítě a není to nic jako co by se mělo oslavovat. Jako tím nechci ty chlapi snižovat, je supr že to dělají. Jen myslím, že by to mělo být normální. Nemůže se oslavovat jedno pohlaví za to, že to dělá.“ (Teodora 29 let)

“Sociální máma, která žíví tu rodinu, a ještě se snaží naplnit tu mateřskou roli, tak toho má jako hodně. [...] Myslím, že být sociální matka je docela náročný. To vnímám i na sobě.“ (Tamara 35 let)

Očekávání přirozeně mateřského chování a role hospodyně je často problematické především pro sociální matky. Postavení do role živitelky rodiny a zároveň naplňování sociálních a kulturních norem a představ o mateřství popisují ženy jako vysoce zatěžující. Zároveň se často setkávají se skutečností, že muži starající se o ekonomickou stránku rodiny a zároveň věnující pozornost dětem, jsou jim jistým způsobem nadřazováni. U sociálních matek je toto chování ovšem bráno jako samozřejmé. Jak je zmíněno v citacích výše, ženy označují tuto pozici za velice náročnou a zároveň od svého okolí pociťují nedocenění.

Téma genderu není v homoparentálních rodinách řešeno pouze na úrovni rodičů. S vysokou pravděpodobností je více než u matek a otců, řešeno především na úrovni jejich dětí. Přestože byla genderová identita dětí z homoparentálních rodin dlouhodobě řešena a zároveň nebyl prokázán vliv sexuality rodičů na genderové chování či genderovou

identitu dětí, jedná se stále o ožehavé téma, a to nejen pro většinovou společnost, ale i pro samotné homosexuální rodiče. Napříč výpověďmi se přístup jednotlivých žen ke genderovým stereotypům a očekáváním různě odlišují. Ve většině případů ženy zcela popírají existenci specifického mužského jednání, které by mohlo jejich dětem scházet. Ve druhém, méně zmiňovaném případě, naopak ženy připouští, že je pro ně významné zajišťovat pro děti mužské vzory, které ukážou dětem „typicky mužské vlastnosti“. Zároveň je tato obava, že budou děti lesbických párů postrádat mužské vzory, zmiňována velmi často i ze strany společnosti, čemuž ženy mnohdy podléhají.

„To pohlaví je jen jeden z elementů a jako otec může být víc mateřskej a matka víc otcovská nebo mít víc mužský elementy v sobě. To prostě bych nechtěla škatulkovat.“ (Valentýna 44 let)

„Já bych se zastavila u toho otce. Co to jako znamená? Každý má úplně jiný záliby, povahový vlastnosti. Dva rodiče jsou fajn, víc toho spolu dokážou. Taky dítě vidí, že se řeší nějaký konflikty a všechno není jenom růžový. Je za mě ale úplně jedno, jestli to sledujou u dvou chlapů nebo u rozdílného pohlaví. Za mě to není ženská vaření a uklízení a chlap finančně zajistí rodinu a neseká dříví.“ (Kateřina 28 let)

Z výpovědí tedy bylo patrné, že ženy spíše nevychází z představ, že by pohlaví mohlo být spojováno se specifickými vlastnostmi a dovednostmi. Všechny tyto aspekty považují za individuální a nezávislé na pohlaví jedince. Přesto se setkávají s tlakem okolí, které považuje absenci otce a mužské role v životě dětí za problematické. Většina párů proto usiluje o to, aby jejich rodiny působily otevřeně vůči okolní společnosti a v životech jejich dětí vystupovali i muži. Převážně se ženy dle výpovědí s touto problematikou obracejí na muže z vlastních rodiny nebo na blízké přátele.

„Budeme syna přihlašovat do kroužků, kde jsou ty trenéři a vedoucí, aby si našel ty vzory jinde. Vlastně i hledáme školky, kde jsou muži. Ale je jich strašně málo.“ (Patricie 32 let)

„Když někdo řeší, aby mělo dítě mužský vzor, tak já mám tři bratry, máme spoustu kamarádů. Ten se vždycky nějaký najde.“ (Klaudie 31 let)

5.5 „Já chci ty práva, jako mají muž a žena“

Posledním, avšak neméně důležitým tématem rozhovorů, se stal boj za práva a rovnoprávnost gayů a leseb v České republice. Všechna výše rozebíraná témata jsou pro lesbické matky velmi významná a promítají se do jejich jednání v každodenním životě. Zajímalo mě tedy, jestli tyto prožívané zkušenosti ženy ustavují do pozic osob, aktivně bojujících za inovace a rozšíření práv neheterosexuálních jedinců, potažmo homoparentálních rodin.

Vývoj českého LGBTQ+ aktivismu se začal významně rozvíjet po listopadu v roce 1989. V první polovině devadesátých let dvacátého století došlo ke vzniku několika prvních, později zásadních, organizací LGBTQ+ hnutí (například Svaz Lambda, Hnutí za rovnoprávnost homosexuálních občanů). Z počátku nebylo primárním cílem těchto organizací prosazování zájmů a působení na politickou sféru, nýbrž se jednalo spíše o činnosti věnované samotné komunitě, tedy pořádání například kulturně společenských akcí. V průběhu devadesátých let se ovšem v organizacích objevila snaha o řešení LGBTQ+ problematiky, jakožto celospolečenského problému a zároveň se objevily první pokusy o konkrétní ovlivnění politiky (Císař, Vráblíková 2012: 1-5).

Pomocí těchto organizací již došlo k několika změnám, které přispěly ke zrovnoprávnění homosexuálních jedinců. Stále však existují témata, kterými se organizace aktuálně zabývají a jsou předmětem debat. Témata, která respondentky v rozhovorech zmiňovaly a je o nich, dle jejich uvážení, nadále nutné debatovat, lze rozdělit do dvou úrovní. Na úrovni první můžeme hovořit o homofobii a heteronormativitě, se kterou jsou homosexuální jedinci konfrontováni v každodenním životě. V tomto ohledu je dle respondentek nutné nadále usilovat o normalizaci

homosexuality ve společnosti. Druhou úrovní jsou pak právní normy, které neumožňují stejné možnosti pro heterosexuální a homosexuální jedince a páry. V této úrovni bylo označeno jako nejpálčivější téma, u kterého je dle respondentek nutná proměna, ukotvení sociální matky jakožto právně platného rodiče.

V rozhovorech bylo specifikováno několik situací a negativních zkušeností, kdy se ženy setkaly s právními normami. Jako nejčastější místa a situace, kdy se ženy s těmito normami setkávají, jsou zdravotnická zařízení a úřady. Například ženy Michaela a Romana při rozhovoru zmínily skutečnost, která nastala ihned po narození jejich dcery.

„No to bylo vyloženě z popudu primářky toho dětského oddělení. Ta sociální pracovníce za mnou přišla, že musí, i když nechtěla. Přišla druhé den po porodu, že se s primářkou hádala, že tyhle rodiny řešit nechce, že jí to přijde zcestný. No ale že tedy musí zjistit, jestli je malá zajištěná. Musí zjistit, jestli má malá vaničku, postýlku, oblečení, co děláme a podobně. No a kamarádka tam ležela taky a k ní přišla taky. Na sociálce jsem pak musela podepsat pak čestný prohlášení, že nežiji s žádným mužem, ale se ženou. No kvůli tomu, abychom po nich nic nechtěly. Kdybych byla sama, tak po nich můžeme něco chtít. Ono na jednu stranu rodina vlastně nejsme, ale zároveň jsme. Hlavně abychom po nich nic nechtěly.“ (Michaela 29 let)

S podobnými situacemi se ženy mohou setkávat na denním pořádku. Obecně je označují za vysoce nepříjemné a dehonestující. Za řešení označily uzákonění manželství pro stejnopohlavní páry a právní uznání sociálního rodičovství. Všechny ženy tedy aktivně podporují organizace, které o tyto změny usilují (příkladem je organizace Jsme fér). Zároveň bylo z odpovědí patrné, že se respondentky do jisté míry vymezují vůči masovějším aktivistickým akcím, jako jsou například pochody Pride. Respondentky se domnívají, že pro zlepšení jejich postavení a plné

uznávání homoparentálních rodin, je potřeba, aby je okolí vnímalo jako běžné a „normální“ rodiny.

„No já třeba s tím průvodem úplně nesouhlasím. Já hned vidím Modrou ústřici z Policejní akademie. Když vidím, jak jsou oblečený, tak spíš nás shazují. Myslím, že tam chodí extrémý...Mně se líbí, že se to téma dostává do běžných věcí.“ (Klaudie 31 let)

Zároveň vyjádřily obavu, že průvody hrdosti bývají v médiích prezentovány pouze způsobem, který vyvolává negativní reakce a kritiku. Respondentky tedy hovoří o jevu morální paniky, kterou popsal Stanley Cohen (1972). Na základě mediálního obrazu může dojít k vytvoření představy, že je daná skupina, v tomto případě LGBTQ+ komunita, rizikovou a deviantní skupinou. Jedná se o tedy formu sociálního jednání, která vede k nálepkování a následnému vylučování jistých skupin ze společnosti. Sociolog Richard Jenkins (1992) zmínil, že veřejná diskuse ohledně homosexuality je silně podmíněná právě existencí rozsáhlé morální paniky (Volek 2000: 1-4).

Respondentky se z důvodu těchto obav uchylují spíše k jiným způsobům, které mohou napomoci ke zrovnoprávnění neheterosexuálních osob. Většina žen popisuje, že se podílejí na zlepšení postavení homosexuálních jedinců ve společnosti v podstatě denně, a to při svém běžné jednání. Jejich angažovanost dle nich spočívá v tom, že otevřeně žijí stejnopohlavní partnerství a homoparentální rodinu. Přestože se ženy ocitají v situacích, kdy svou sexualitu mnohdy zatajují, jak bylo popsáno výše, v případě, že se jedná o debatu o funkčnosti a zrovnoprávnění jejich rodin, volí strategii opačnou. Na místo skrývání se pokouší působit velmi otevřeně a komunikovat s okolím.

„Bez boje by nebyla rovnost v ničem. Nevím, jestli to slovo boj se mi líbí, zní to agresivně. Nevím, jestli by to měl být boj. [...] Myslím, že ta kultivace tý společnosti už je taková, že není třeba to demonstrovat nějak agresivně, ale

spíš jako chytře. Komunikovat, být vidět, pracovat s těma předsudkama a strachama, dát tý společnosti i taky čas.“ (Valentýna 44 let)

„Mně tohle dává větší smysl, protože většinou lidi né vždy slyší na ty aktivistické průvody a hesla, ale spíš si potřebují zvyknout, že je to součástí společnosti a těch našich životů. To vidím i na našich rodinách. [...] Potřebujeme jako proniknout do životů těch lidí a potřebujeme, aby každej někoho takovýho znal, ideálně. Pak si to vlastně nedovolí tadyty hejty. Pak by hejtoval i lidi, na kterých mu záleží. Spíš se tedy snažíme žít ten život tak, aby se o nás vědělo, jak žijeme. Aby na to ty lidi koukali a navykli si na to, jak žijeme.“ (Karolína 39 let)

Seznamování společnosti s homoparentálními rodinami na úrovni každodenního života je dle žen nejefektivnější možnost, jak napomoci ke zlepšení jejich sociálního postavení a následně i právní stránky.

6 ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala problematikou lesbických párů, žijících v České republice. Konkrétně jsem se v práci zaměřila na to, jakým způsobem je utvářen habitus těchto žen, žijících v převážně heteronormativní společnosti. Vyšla jsem z předpokladu, že tato skutečnost, minoritní postavení a omezená práva homosexuálních žen, jsou činiteli při utváření sociálního jednání nebo právě habitusu.

Teoretická část je věnována tématům úzce souvisejícím s řešenou problematikou a jejím výzkumem. Pokusila jsem se představit homosexualitu a homosexuální rodičovství jakožto celospolečenské téma, jehož pojetí se mění v průběhu času a napříč různými vědeckými obory. Zaměřila jsem se především na vývoj přístupu k homosexualitě v České republice (taktéž Československu) neboť se domnívám, že aktuální diskurz společnosti o této problematice je, mimo jiné, rovněž důsledkem historického kontextu, jakým zde homosexualita prošla. Aktuální postoj společnosti nebo politická debata, která je ohledně homosexuálního soužití a homoparentality vedena, jsou činiteli pro formování habitusu a jednání gayů a leseb. Dále jsem se zaměřila na konkrétní aspekty týkající se každodenního života homosexuálních jedinců. Těmi jsou kupříkladu právní normy nebo koncept tradiční rodiny, který je stavěn do opozice k rodinám homoparentálním. Na koncept rodiny a rodinných uspořádání jsem se pokusila podat pohled sociálněvědních teorií, které rodinu pojmají jakožto sociální konstrukt, který svým jednáním utvářejí samotní jedinci. Konstrukce rodiny tedy nabízí jedincům variabilní možnosti (Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992: 80).

Důležitým tématem se stala taktéž heteronormativita, která prostupuje společnost na řadě úrovních. Heterosexuální normy ustavují nejen právní aspekty či uspořádání rodiny, ale prostupují i do veřejného prostoru nebo běžných sociálních interakcí. Pro provedený výzkum se

pak heteronormativita stala stěžejním předmětem, zajímalo mně, do jaké míry se dotýká každodenního života respondentek a jakým způsobem se s touto problematikou vypořádávají.

Taktéž byl v této části práce nastíněn vývoj dosavadního sociálně vědního zkoumání homosexuality a homoparentality. Shrnula jsem existující poznatky a přístupy, jakým způsobem bylo o této tématice uvažováno.

V praktické části práce jsem se věnovala interpretaci získaných dat. Z výzkumu vyplynuly následující poznatky. Co se týče tématu rodiny a rodinného uspořádání, lesbické matky aktivně vystupují proti konceptu tradiční rodiny. Není tomu tak proto, že by se vymezovaly vůči heterosexuálnímu rodičovství, avšak negují tradiční rodinu jakožto jediné „správný“ rodinné uspořádání. Považují toto uspořádání za ideologickou představu, která se neztotožňuje s žitou realitou místních rodin. O rodině neuvažují jako o instituci, jejíž členové by měli být určeni dle pravidel či norem. Nahlíží na ni jako na uskupení lidí, které spojují citové vazby a zároveň jako na instituci, která má pro její členy a členky jisté funkce. Těmi je uspokojování emočních potřeb a vytváření bezpečného prostředí pro všechny zúčastněné. Dále pak rodina stojí na několika dalších pilířích, jimiž jsou například pocity štěstí, stability, důvěry a podobně. Rodina pro lesbické matky tedy není tvořena na základě společností daných očekávání či biologických vazbách jedinců. Je utvářena skrze citové vazby osob a jejich chování, kterým vytvářejí rodinné prostředí.

S tématem rodinného uspořádání se úzce pojí taktéž sociální mateřství. Vzhledem k tomu, že pozice sociální matky není ustavena zákonnou formou a není ani příliš definována společensky, jedná se pro lesbické matky o palčivou problematiku. Sociální matky jsou často marginalizovány a společností je jim odjímána mateřská pozice. Přes tyto skutečnosti se avšak jako matky definují a pokoušejí se tedy svou pozici

obhájit. Děje se tak jak na úrovni symbolické, tak praktické. V symbolické rovině je kladen důraz na stejnost příjmení sociální matky a dítěte. V každodenních činnostech se pak ženy pokoušejí aktivně prezentovat své mateřství a veřejně vystupovat s dětmi. Jedná se o jasnou a cílenou strategii, která napomáhá zlepšit postavení sociální matky a dosažení požadovaného respektu od společnosti. Zajímavým jistěním se stal fakt, že pro samotné sociální matky je jejich role stěží definovatelná, neboť její definice na celospolečenské úrovni absentuje. Do jejich role se tak vnáší očekávání přisuzované matkám i otcům, což se v kombinaci s neakceptací společnosti a marginalizovanou pozicí stává pro ženy problematické.

V otázce heterosexuálních norem společnosti bylo identifikováno několik aspektů, ve kterých heteronormativita prostupuje každodenní život lesbických matek a utváří tak jejich jednání. V sociálních interakcích dochází dle výpovědí ke konfrontaci s heteronormativitou ve vysoké míře. Děje se tak především skrze nepochopení a nerespektování homosexuálních vztahů většinou společností. Homosexuální ženy se tak dostávají do pozice, kdy jsou nucené svou orientaci zatajovat. Děje se tak především kvůli obavám z negativní reakce okolí a stigmatizace. Nejčastěji k tomuto chování dochází na pracovišti, neboť by negativní reakce pracovního kolektivu mohla významně ovlivnit život žen. V jiných situacích se ženy vždy snaží vyhledávat a vytvářet ve svém okolí přijímající a respektující prostředí, ve kterém se nemusí obávat otevřeně vystupovat se svou sexualitou a homoparentalitou.

Toto utajené chování je aplikováno i v otázce veřejného prostoru. Projevy sexuality se stávají předmětem kontroly společnosti, ale i sebekontroly lesbických žen. Dochází ke striktnímu dělení prostor, ve kterých je možné sexualitu projevovat či nikoli. Ve většině veřejného prostoru se ženy pokouší svou sexualitu skrývat, aby se nesetkaly s jakoukoli formou heteronormativity nebo homofobie.

Výzkum taktéž ukázal, že rodičovství dvou žen je doprovázenou celou řadou obav. Těmi největšími je obava z dopadu homofobie na jejich děti. V tomto ohledu se matky snaží zajistit pro své děti bezpečné prostředí, ve kterém se homofobie může vyskytovat v co nejmenší možné míře. Vyhledávají tedy školní zařízení a jiné instituce, ve kterých předpokládají absenci této problematiky.

Z hlediska genderové stereotypizace jsou zatížené nejen samotné páry žen, ale taktéž jejich děti. Ačkoli ženy nežijí dle stereotypního rozdělení rolí a zároveň ve většině odmítají spojovat povahové rysy jedinců s pohlavím, ukazuje se, že jejich jedná tomu zcela neodpovídá. Absence otce je jedno ze stěžejních témat, které musí lesbické matky debatovat se svým okolím. Vzhledem k silnému tlaku společnosti se pak snaží, aby v životech dětí aktivně vystupovali muži a zastávali jakousi symbolickou pozici.

Obecně lze na závěr říct, že heteronormativní nastavení společnosti se dotýká každodenního života lesbických párů a ve vysoké míře utváří jejich jednání. Společně i přes úskalí usilují o vytváření vlastních rodin a jejich akceptaci společností. Pro mnohé z nich ovšem jejich společenské postavení vede k životu v utajení a neustálým opakujícím se strategiím, skrze které mohou ve společnosti obstát. Jejich hlavním cílem, kterého by chtěly skrze toto jednání dosáhnout, je uznání „normality“ jejich soužití a rodiny.

7 SEZNAM LITERATURY

ALLEN, K. 2016. Feminist Theory in Family Studies: History, Reflection, and Critique. *Journal of Family Theory & Review*. 8(2), 207-224.

BACA ZINN, M. 2000. Feminism and Family Studies for a New Century. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 571, 42-56.

BOURDIEU, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

BOURDIEU, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

BUDILOVÁ, L. 2007. Studium příbuzenství v antropologickém kontextu. *AntropoWebzin*. 2, 117-127.

BUREŠOVÁ, K. 2013. *Homoparentalita v aspektech práva*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita.

CÍSAŘ, O., VRÁBLÍKOVÁ, K. 2012. *LGBT aktivismus v České republice: historie, organizace a aktivisté*. Sociologický ústav, v.v.i. AV ČR.

COLLIER, J., ROSALDO, M., YANAGISAKO, S. 1992. „Is there a Family? New Anthropological Views. In: Lancaster, R.- Leonardo, M. *The Gender/Sexuality Reader: Culture, History, Political Economy*. Routledge. 71-81.

FAFEJTA, M. 2009. GENDER, HETERONORMATIVITA A GENDEROVÁ PRÁVA. ÚVOD DO GENDEROVÝCH STUDIÍ. In: Topinka, D. – Zahrádka, P. – Foret, M. – Fafejta, M. – Hrabal, J. (eds.). *Kultura–Média–Komunikace Speciál. Vyprávění – identita – difference. Vybraná témata kulturních studií*. Olomouc: Univerzita Palackého. 2, 75-90.

FASSIN, É. 2003. Užívání vědy a věda o užíváních: K tématu homoparentálních rodin. *Biograf*. 19-35.

FINCH, J. 2007. *Displaying Families*. *Sociology*. 41(1), 65-81.

- FOUCAULT, M. 2000. Dohlížet a trestat. Praha: Dauphin.
- FOUCAULT, M. 1999. Dějiny sexuality. Herrmann & synové.
- KADLECOVÁ, T., KUTÁLKOVÁ, P. 2020. ONA a ONA plánují rodinu aneb jak jít štěstí naproti. Prague Pride.
- MEYER, I. 1995. Minority Stress and Mental Health in Gay Men. *Journal of Health and Social Behavior*. American Sociological Association. 36(1), 38-56.
- MOŽNÝ, I. 2006. Rodina a společnost. Praha: Slon.
- NAMATANDE-SAKWA, L. 2013. Dude you're a fag: masculinity and sexuality in high school. *Journal of Gender Studies*. 22(2).
- NEDBÁLKOVÁ, K. 2011. Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti. Praha: Slon.
- NEDBÁLKOVÁ, K., POLÁŠKOVÁ, E. 2004. Gay a lesbické rodiny. In: Heller, J. - Procházková, J. - Sobotková, I. (eds.). *Psychologické dny: Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny*. Olomouc: Universita Palackého.
- NEILING, H. 2020. Video Killed the Drag Star: Identity Presentation, Language, and Queer Habitus. *Graduate Theses*. Winthrop University.
- NOBLE, T. 1995. THE NUCLEAR FAMILY AND POSTMODERN THEORY. *Hitotsubashi Journal of Social Studies*. 27(2), 127-143.
- PITOŇÁK, M. 2013. Prostorovost, institucionalizace a kontextualita heteronormativity: studie vyjednávání neheterosexuálních identit v Česku. In: *Gender a výzkum / Gender and Research*. 14(2), 27-40.
- PITOŇÁK, M. 2014. Queer prostor(y). In: MATOUŠEK, R. a OSMAN, R. (eds.): *Prostor(y) geografie*. Karolinum. Praha, s. 123-146.

PITOŇÁK, M. 2014. PROSTOROVOST MĚSTA V KONTEXTU (HOMO/HETERO)SEXUALITY: ÚVOD DO TEORETICKÉ DISKUSE GEOGRAFÍ SEXUALIT. *Geografie*. 11(2), 179-198.

PITOŇÁK, M. 2015. QUEER GEOGRAPHIES OF SEXUALITIES: SOCIOCULTURAL ORGANIZATION OF SEXUALITIES IN SPACE AND (DE)CONSTRUCTION OF HETERONORMATIVITY. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova.

PITOŇÁK, M. 2016. Stručný vývoj postavení „homosexuality“ (ne-heterosexuality) v Česku". [online]. [cit. 12.02.2022]. Dostupné z: <https://www.queergeography.cz/strucny-vyvoj-postaveni/>.

POLÁŠKOVÁ, E. 2009. Plánovaná lesbická rodina: rozhodovací proces jako klíčový aspekt přechodu k rodičovství. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita.

POSPĚCH, P. 2013. Městský veřejný prostor: interpretativní přístup. *Sociologický časopis*. 49(1), 75-100.

PROKOPÍK, P. 2008. Antropologická konceptualizace sexuálních kategorií. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova.

ROBINSON, B., A. 2016. Heteronormativity and Homonormativity. In: Naples, N. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. y John Wiley & Sons.

SKUPNIK, J. Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha: Slon.

SOKOLOVÁ, V. 2009. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. *Sociologický Časopis*. 45(1), 115-145.

SOKOLOVÁ, V. 2012. Skládání duhové mozaiky: Česká sexuologie a „gay“ a „lesbická“ orální historie v komunistickém Československu. *Gender a výzkum*. 13, 28-39.

STACEY, J., BIBLARZ, T. 2001. (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter?. *American Sociological Review*. 66(2). 159- 183.

SZYMANSKI, D., BARRY CHUNG, Y. 2002. Internalized Homophobia in Lesbians. *Journal of Lesbian Studies*. 7(1), 115-125.

ŠUBRT, J. 2017. Homo sociologicus: Co se skrývá za tématem sociálních rolí. *Sociológia* . 49(2), 203-230.

TOUŠEK, L. 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: Hirt, T. a kol. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. ZČU Plzeň. s. 25-73.

VERNI, R. 2009. Queering Passing: An Exploration of Passing among GLBQ Individuals. In: Reid, M. *Intersections women's and gender studies in review across disciplines*. Austin: The University of Texas at Austin. s. 67–81.

VOLEK, J. 2000. KONSTRUKCE MORÁLNÍ PANIKY JAKO MECHANISMUS SOCIÁLNÍ EXKLUZE. *Sociální Studia*.

WALKS, M. 2014. "We're Here and We're Queer?": An Introduction to Studies in Queer Anthropology. *Anthropologica*. 56(1), 13-16.

8 RESUMÉ

This Master's thesis examines the problematics around homoparental families, specifically in the Czech society. In more detail, it focuses on how the habitus of lesbian women who have decided to have and raise children together is created. It is based on the assumption, that the heteronormative environment of our society can strongly influence social behavior of homosexual parents and that the experienced „otherness” leads them to creating various strategies and personal statements, that help them reach equality in a society, that is mainly heterosexual. The conclusions of this work come from my own qualitative research, which I conducted through semi-structural interviews.

9 PŘÍLOHY

9.1 Osnova rozhovoru

- Představení (věk, bydliště)
- Co pro vás znamená pojem tradiční rodina?
- Jaký k tomuto pojmu zaujímáte postoj?
- Jaká je podle vás definice rodiny? Co podle vás rodina znamená?
- Kdo tvoří vaší rodinu?
- Je třeba rodinu definovat nebo může mít různé podoby?
- Jakou rodina má/by měla mít funkci?
- Považujete svojí rodinu za neobvyklou?
- Setkaly jste se někdy s homofobním jednáním okolí?
- Setkaly jste se s tím, že vás někdo nevnímal jako opravdovou rodinu?
- Obávaly jste se někdy dopadů absence otce u dítěte?
- Máte jakožto homoparentální rodina nějakou negativní zkušenost s institucemi?
- Musely jste někdy o vaší orientaci lhát?
- Pocítily jste někdy rozdíl mezi sociální a biologickou matkou ze strany společnosti?
- Jaké vnímáte rozdíly mezi sociálním a biologickým mateřstvím?
- Domníváte se, že by měly homoparentální rodiny bojovat za svá práva?
- Angažujete se v boji za práva?
- Co všechno obnášela vaše cesta k vytvoření rodiny?
- Napadá vás ještě něco, co by mohlo být ve vztahu k tomu, o čem jsme mluvily, důležité? Zapomněly jsme na něco podstatného?